

Sector del Monestir de Santa Maria

Camí de Sant Miquel

El *camí de sant Miquel* és, amb tota probabilitat, un dels camins més freqüentats pels visitants del *monestir de santa Maria*. La seva proximitat al santuari i còmode recorregut convida a transitar-lo per anar, primer a la *creu de sant Miquel* des d'on gaudir la seva magnífica vista, i pujar fins la *capella de sant Miquel*. La toponímia de l'indret evoca a l'arcàngel *sant Miquel*, patró protector de la muntanya.

Per descriure aquest camí es fa servir el que diu la guia *Montserrat. Itinerari* editada l'any 1909. La majoria de la descripció del camí de Sant Miquel donada per aquesta és totalment vigent avui llevat d'alguns petits canvis atribuïts a l'evolució de l'urbanisme del santuari. Aquesta guia explica que el camí començava a la *font del Portal* després de sortir per la porta que tancava el clos del Santuari. Des d'aquell indret, des d'on sortia una carretera identificada com la *carretera de Monistrol*, hi havia un camí a ma esquerra que s'enfilava cap a llevant. Avui, la urbanització moderna del santuari ha mogut de lloc la font i al seu lloc hi ha les cel·les abat Oliba. La guia *Montserrat. Itinerari* explica que tot pujant per aquest camí, a uns 242 metres, hi havia una *reixa de ferro* que tancava el camí a la nit. Just passada aquesta reixa, a la dreta, surt el *camí de Fra Garí*. Avui, la reixa no hi és i just passada aquesta cruïlla, a l'esquerra, hi ha la zona de l'antic càmping de Montserrat i, a la dreta, el monument a Sant Francesc d'Assis. És interessant el que descriu la guia *Montserrat. Itinerari*: el *camí de Sant Miquel* continua pujant suaument i poc després d'haver-se trobat a ma esquerra una de les poques alzines seculares que encara es conserven a Montserrat es veia, també a l'esquerra, un camí. Aquest, més que un camí definit era un viarany, que baixava suaument fins a un torrent, el traspassava i seguia donant la volta al serrat de Sant Miquel per sota la miranda del mateix nom i arribava a una cova bastant gran que, cito textualment el que diu la guia *Montserrat. Itinerari*, "*que alguns diuhen (creyem que sense fonament), que es lo lloch ahont fou trobada la Moreneta*". Aquesta guia diu que aquest camí "*camí es péssim, no 's pot fer sens guía, y al donar la volta al serrat hi ha un pas molt dolent*". Aquest camí no consta

en el mapa de Joan Cabeza de 1909 i no es té cap evidència de la seva existència. Tampoc hi ha la reixa que s'esmenta en la guia de 1909, però si que es troba, però una mica més amunt, un indret conegut com la *porta de Sant Miquel*. És una gran porta enreixada amb una estàtua de l'arcàngel al capdamunt. Es passa per una porta lateral.

Continuant pujant pel camí de Sant Miquel passada aquesta porta es troba, a ma esquerra, una gran roca coneguda amb el nom de *roca dels Àngels* (no confondre amb l'homònima de la carretera de can Maçana). Aquesta roca també es coneix amb el nom de *roca de la Llicència*. Es diu que aquesta roca caigué en aquest indret l'any 1802 segons diu la guia *Montserrat. itinerari* en una nota a peu de pàgina de la pàgina 18. Aquest nom de llicència prové del fet que aquesta roca marcava l'indret fins el qual els monjos podien passejar sols sense demanar permís als superiors. Avui aquesta roca és encara present en el ben endreçat *camí de Sant Miquel*. El camí passa entre quatre pilars, restes d'un antic aixopluc, inexistent a l'època d'editar la guia *Montserrat. itinerari*, del qual es va eliminar la teulada per a permetre el pas als vehicles dels bombers. Després d'aquest indret, a ma dreta surt un caminó que és una drecera per anar a la *capella de sant Miquel*. Abans d'arribar-hi és passa per les restes, bastant ben conservades, d'una bòvila per fer les teules cobririen els edificis del santuari i l'església durant la seva construcció. Tot seguit el camí segueix pujant fins arribar a un punt en el qual a ma esquerra hi ha un caminet que porta al *mirador de Sant Miquel*. En aquest mirador hi ha una creu monumental de ferro plantada durant les festes jubilaris de l'any 1931 en substitució d'una més senzilla existent en aquest indret.

Si es continua pel camí principal s'arriba a la *capella de Sant Miquel*. Segons la tradició el segle III ja existia una capella en aquest indret. El lloc on es troba situada la *capella de sant Miquel* la llegenda explica que s'hi trobava un antic *temple romà de Venus*. Segons el pare C. Baraut, monjo de santa Maria, la cronologia de la *capella de sant Miquel* podria ser la següent: a mitjans del segle X el vescomte de Barcelona Guitard i la seva esposa Geribergera haurien construït una esglésiola en aquest indret. L'any 999 el vescomte de Barcelona Udalard I (fill dels anteriors) i la seva esposa Riquilda doten unes terres per la reparació i manteniment de la *capella de Sant Miquel*. El 1042 s'amplià l'església i es consagrà. L'any 1049 s'esmenta al monjo Trasver com a custodi de la capella-hermita. Sembla que hi ha l'intent de consolidar un cenobi a *Sant Miquel* similar als existents de Sant Maria i Santa Cecília. En un document de 1057 es parla que

a *sant Miquel* hi viu el monjo Trasver i l'ermità Garí. Es suposa que el nom d'aquest ermità es feu servir per construir la llegenda de Fra Garí. En un document de 1062 es torna a esmentar el monjo Trasver i l'ermità Garí. L'any 1090 el vescomte Guislabert II i la seva esposa Ermessenda convençuts de que no podien consolidar un monestir a *Sant Miquel* cedeixen la capella-església al *monestir de Santa Maria de Montserrat*. L'any 1211 Guillem de Montserrat i la seva esposa Beatriu renunciem els drets sobre les terres de Sant Miquel i l'any 1242 e prior de *Santa Maria de Montserrat*. Guillem de Bellver, cedeix un part de la *quadra de Sant Miquel* a *Monistrol de Montserrat*. Una observació important per entendre algunes de les posteriors tensions que es donaran: per la seva ubicació el *monestir de santa Maria de Montserrat* pertanyia al bisbat de Vic, mentre que l'*esglesiola de sant Miquel* estava integrada al bisbat de Barcelona. També aquesta situació condicionà la pertinença a cases comtals diferents.

L'indret geogràfic de *sant Miquel* és força antic, en un capbreu del segle XV, 1496, s'esmenta "*l'antic camí de Montserrat*" que passava pel *mas de Celfós*, situat avui dins de la finca de *can Estruc del Cairat*, i que tot seguit s'enfilava amunt cap a l'*indret de Sant Miquel*. L'exèrcit espanyol destruï la capella el 15 de maig de 1811 (també podria ser el 13 de maig) per evitar que els francesos s'hi fortifiquessin. Aquesta acció anà acompanya d'una important tala d'arbres dels voltants. L'any 1861 hi hagué un gran incendi que desolà tot aquest indret. L'any 1870 s'edificà l'actual capella gràcies a les donacions fetes per uns barcelonins que feien estada al el *monestir de Santa Maria* fugint de la pesta groga declarada a Barcelona. La nova capella, obra de Francesc Villar, fou beneïda el dia de sant Miquel del mateix any pe l'abat Muntades. Era costum antiga que l'abat de *santa Maria de Montserrat* pugés fins la *capella de sant Miquel* a rebre els visitants il·lustres.

A pocs metres de la capella, hi ha una gran bassa, l'antiga *bassa de sant Miquel*, recuperada avui per recollir les aigües del torrent per aprofitament en les tasques de prevenció dels incendis. Una mica més amunt hi ha el *pla de Sant Miquel* o *pla dels Soldats*, un ampli replà que en el seu moment fou lloc d'acampada militar francesa de la Guerra del Francès (1808-1814). És una important cruïlla de camins i punt estratègic de telecomunicacions que unia visualment la serra de Collserola i el Bages abans de l'existència de la ràdio. Hi ha diversos indicadors i una important fita antiga. En el pla són apreciables els punts d'ancoratge d'antigues construccions. En aquest pla es troben el *camí de les Ermites* que

condueix al *Pla de les Taràntules* on s'agafava antigament el *camí de ferradura cap a Sant Jeroni* i avui el *camí nou cap a sant Jeroni*; el *camí de la Quadra de sant Miquel* que baixa cap el *coll de la Fita* on conflueix amb el *camí de la Santa Cova* i que continua cap a Collbató; el *camí de les Costes o de les Bateries* en direcció a Collbató i el *camí de sant Miquel* que permet anar al *santuari i monestir de Santa Maria de Montserrat*. Aquest pla era un lloc estimat pels viatgers medievals perquè arribar-hi significava que estaven a prop del *monestir de Santa Maria*. Només havien de baixar una mica fins arribar a la *capella de sant Miquel* i, situats al peu de la *creu de terme*, contemplar la vista del monestir. Gaudi impossible avui per la frondositat de la vegetació. El segle XIV Pere el Cerimoniós va encarregar construir set creus de terme en el *camí de Collbató a Montserrat* sembla que la sisena d'aquestes creus estava just al costat de la *capella de sant Miquel*.

El *camí de sant Miquel* té diverses escultures, majòliques i petits monuments evocadors de la pietat popular dels sants del país o apreciats pels catalans, així com alguna personalitat cultural. L'escultura més antiga és la dedicada a sant Francesc d'Assís erigida l'any 1927 en commemoració del VIII centenari de la seva mort, és obra de l'escultor Josep Viladomat. Progressivament anaren incorporant-se evocacions vinculades a les devocions o al reconeixement i estima popular com les l'escultura de Joan Rebull dedicada al mestre Pau Casals i la dedicada a la mare Maria Ràfols; la placa commemorativa dels 25 anys de la Federació Catalana de Pessebristes (fundada el 1985), inaugurada el 17 d'octubre de 2010. També hi ha placa a mossèn Albert Bonet i Marrugat fundador de la Federació de Joves Cristians i el record al beat Francesc Palau i Quer fundador de les congregacions dels Carmelites Descalços Terciaris. Destaca també el monument a sant Josep Manyanet fundador fundador dels Fills de la Sagrada Família i les Missioneres Filles de la Sagrada Família de Natzare. En aquest camí també es troba el monòlit dedicat a la canonització de sant Francesc Coll i Guitart, fundador de la Congregació de les Dominiques de l'Anunciata i el monòlit dedicat a la santa Carmen Sallés fundadora de les Concepcionistes Missioneres de l'Ensenyança.

[Camí de Sant Miquel format GPX](#)

[Camí de Sant Miquel KML](#)

Camí a la miranda de fra Garí

Pujant pel *camí de Sant Miquel* a no masses metres del seu inici i a ma dreta es troba un caminó que amb unes poques llaçades porta a la *Miranda de Fra Garí*. Just a l'inici del camí a la dreta hi ha un corriol que permet accedir al *camí del Via Crucis* per la *capella de la Soledat*. L'indret conegut com la *Miranda de Fra Garí* és un mirador on hi ha una petita balma o cova, avui totalment tapada, on la tradició situa la cova on vivia Fra Garí personatge relacionat amb la llegenda fundacional del *monestir de Santa Maria de Montserrat*. El camí és força pedregós per la particular erosió d'aquesta zona. Durant una estona es puja per l'anomenada *canal dels Micos* (no confondre amb la canal del mateix nom que es troba a la *regió dels Ecos*). Després d'un gir sobtat en direcció nord-oest i després de passar per una petita balma sorgida pel despreniment d'una llastra s'arriba a un petit replà situat al damunt de la vertical del que avui és l'estació inferior del funicular de sant Joan i la superior de la santa Cova.

Des de la *miranda de Fra Garí* es té una vista molt aèria del recinte monàstic i del santuari de *Santa Maria*. Hi ha restes d'una cisterna. Aquest camí figura en tots els mapes de Montserrat des de Joan Cabeza al 1909 fins avui. La cova de fra Garí fou molt visitada per devots i curiosos entre els segles XIX i inicis del XX. Al seu interior s'hi podia veure una escultura d'una bèstia a quatre grapes tancada per una reixa. A dins de la cova també hi havia una Mare de Déu que la tradició feia datar, sense saber-ne el fonament, al segle VI. Els visitants tenien la costum de tirar-hi pedretes i alguna moneda menuda[2]. És curiós que en la guia *Montserrat* publicada pel monestir l'any 1943 diu que l'únic interès d'aquest indret era la seva vista. Ni una línia per comentar la llegenda de Fra Garí.

La història del *monestir de santa Maria de Montserrat* ha estat estretament vinculada, des dels seus inicis, a la llegenda de la figura popular de fra Garí i al relat de la troballa de la Mare de Déu en una cova. A inicis del segle XVI el pare abat Pedro de Burgos escriví: "*para saber el principio y fundación de la santíssima casa de Montserrate, es necesario primer contar la vida de fray Juan Garín según la hallamos escrita en los libros antiguos, los quales por su antigüedad tienen mucha autoridad, y en el tiempo que se cuenta haver sido, tiene mucha conformidad con otras historias, y actos auténticos que se hallan en el monasterio, y en otras partes*". La tradició considera que la imatge de la Mare de Déu fou trobada l'any 880 fruit d'una aparició miraculosa durant el comtat de

Guifré el Pilós i, alguns relats relacionen aquesta troballa amb la història de fra Garí.

Des de molt antic, els visitants del monestir de santa Maria estaven familiaritzats amb la llegenda d'aquest penitent perquè estava representada en una sèrie de fustes pintades penjades en el claustre d'entrada a l'antiga església romànica, l'anomenat *claustre dels Llangardaixos*. La llegenda de fra Garí ha explicat la identitat montserratina des de fa molts segles. Molts historiadors montserratins l'han reproduït i, la majoria d'ells, l'han donat per bona sense cap mena de reflexió crítica. Només uns pocs dubtaren de la seva veracitat. No hi cap dada, més enllà del relat legendari, que sustenti la història d'un ermità penitent a Montserrat de nom Joan Garí. La única referència certa sobre un ermità de nom Garí a la muntanya de Montserrat no està associada a la tradicional llegenda sinó, tal com escriví el pare Benet Ribas (1735-1812), a un personatge que visqué a l'entorn de sant Miquel.

La cartografia de Ramon de Semir (1942) mostra una informació interessant i, fins a cert punt, força xocant en relació a la situació de la *cova de fra Garí*. La sorpresa és encara més gran si es té present que la toponímia dels indrets, segons diu el mateix Ramon de Semir en el quadern que acompanya el mapa, ha estat consultada amb la comunitat benedictina de Santa Maria. Segons Ramon de Semir l'indret on tothom situa la *cova de fra Garí* ell l'anomena *miranda de sant Ignasi* i el camí que hi mena com a *camí de sant Ignasi*; i situa, al costat del marge dret de la *canal dels Micos* dues coves més: la *cova de sant Ignasi* i la *cova del Triangle*. Indrets que, més que coves són dues balmes, la segona de notable dimensió i perfectament identificable per la seva boca triangular. Aquesta particular interpretació de Ramon de Semir es reproduirà en els mapes de l'editorial Alpina. Així, el mapa de 1963, és una repetició del mapa topogràfic de Ramon de Semir. Durant les següents edicions es segueix mantenint la mateixa. No serà fins l'edició de 1996 on apareix la denominació *miranda de fra Garí* pel que abans era *miranda de sant Ignasi* i desapareixen en el mapa la retolació de la *cova de sant Ignasi* i la *cova del Triangle*. Però s'identifiquen dos coves amb números la número 49 i la 50. En el quadern que acompanya el mapa es diu que la 49 és la *cova de fra Garí o sant Ignasi* i la 50 és la *cova del Triangle*. Ambdues coves han canviat de costat de la *canal dels Micos*, si abans estaven a la dreta ara es troben situades al costat esquerre, quasi tocant a l'indret on hi ha el mirador. En unes noves edicions del mapa de l'editorial Alpina de 2004 i 2009 és idèntic a

l'anterior edició, l'única diferència les el canvi dels números de les cavitats que ara són 67 i 68. Els següents mapes de l'Alpina segueixen repetint el mateix error de denominació i situació de les cavitats.

[Camí a Miranda de fra Garí format GPX](#)

[Camí a Miranda de fra Gari format KML](#)

Camí del Rosari i de la Santa Cova

Fins el final del segle XVII els camins emprats pels peregrins, romeus i visitants montserratins per anar a la *santa Cova* eren el *camí de l'escala de les Monges* i el *camí de la nova escala de les Monges*, sense comptar amb el llarg camí que hi permetia anar agafant el *camí de sant Miquel*, el *camí de la Quadra de Sant Miquel* i des d'un coll, avui anomenat *coll de la fita* anar a buscar la *Santa Cova* pels *degotalls de la Santa Cova*. Els camins de les escales primers eren itineraris llargs, el primer tenia uns 4 quilometres de recorregut i el segon 2,5 abans d'arribar al camí que amb més comoditat permetia arribar a la *Santa Cova*. A més, aquests camins tenien el problema de no ser aptes per les cavalleries amb el feia poc apte per l'ús de determinats peregrins.

Per resoldre aquesta situació fou providencial la intervenció de la marquesa de Tamarit, Gertrudis de Comporrells de Montserrat, filla del marquès de Tamarit, en compliment del testament del seu pare. Era evident que, si el testament permetia construir una nova capella a la *Santa Cova* també era necessari tenir un camí que permetés accedir-hi còmodament. Calia fer un nou camí que facilités l'accés directe i còmode des de santuari cap a la *Santa Cova* i, a la vegada, arreglar el caminó que en aquells moments hi menava. Les obres del nou camí d'accés a la *Santa Cova* foren executades entre els anys 1691 i 1704 gràcies al mecenatge de Gertrudis de Montserrat i Vives, marquesa de Tamarit, filla del marquès. Durant un temps el *camí de la Santa Cova* fou conegut com el "*camí de la plata*" per la gran suma de diners que arribà a costar. L'elevat cost de l'obra, especialment el trams superior que calgué obrir a base de barrinades sobre la cinglera de la plaça dels Apòstols, uns 60.000 ducats fou l'origen de que un dia la marquesa al saber que costava tant va dir "*Que'l fan de plata?*".

Les obres d'aquest camí s'aturaren un temps, es canvià de contractista i finalment, deu anys després, 1704, s'acabà el tram superior del camí. L'any 1705

la *capella de la Santa Cova* estava totalment acabada i el *monestir de santa Maria* disposava d'un camí d'accés curt, adient i adaptat a les cavalleries.

El *camí de la Santa Cova* reflexa, d'alguna manera, les mateixes vicissituds viscudes pel nostre país al llarg dels anys. Fou escenari del conflicte i destrucció associada a la Guerra del Francès entre els anys 1808-1814 o els efectes negatius de les desamortitzacions del Trienni Liberal de 1820-1823 i la més contundent de Mendizábal l'any 1835. Fruit d'aquesta situació la *capella de la Santa Cova* quedà molt malmesa i els peregrins i visitants deixaren d'emprar el *camí de la Santa Cova*. La reposició de la imatge de la Mare de Déu, amagada uns anys, a *can Jorba* (el Bruc) i la nova apertura de culte al *monestir de Santa Maria* el 7 de setembre de 1844 introduí una relativa normalitat a la vida al santuari montserratí. Però el panorama era desolador, els edificis, les ermites, les capelles i els camins de la muntanya estaven malmesos pels efectes de la guerra i l'abandonament. La visita al *monestir de Montserrat*, el 25 d'octubre de 1857, dels ducs de Montpensier, Antoni Maria Felip d'Orleans i Maria Luisa Fernanda, infants d'Espanya, serví per potenciar la constitució de la *Junta de Restauración Artística de Montserrat* que entrà en funcionament el 28 de novembre de 1857. L'existència d'aquesta institució fou aprofitada per l'abat Miquel Muntades per començar la reconstrucció del *monestir de santa Maria* i l'entorn montserratí. Una de les iniciatives importants que contribuí a l'impuls de la recuperació foren les festes de 1880 commemorant el mil·lenni de la invenció de la Mare de Déu. Una de les iniciatives empreses en el marc d'aquestes festes fou la rehabilitació de la *capella de la Santa Cova* i els seus edificis annexes així com el *camí de la Santa Cova*. La festa de la coronació de la Mare de Déu de Montserrat com a Patrona de Catalunya, l'any 1881, impulsà la costum de les romeries, les associacions pietoses i peregrins montserratins anar a la Santa Cova després de visitar la Mare de Déu en el monestir. Aquesta activitat relacionada amb la devoció popular contribuí al manteniment d'aquest camí.

La notorietat del *camí de la Santa Cova* animà al canonge vigatà Jaume Collell i Bancells promoure la construcció d'un *Rosari Monumental* en el camí de la *Santa Cova* per donar resposta a una doble devoció present en l'església catalana: el rosari i la Mare de Déu de Montserrat, i manifestar la romanitat d'aquest església expressada en la seva fidelitat a la persona del Papa Lleó XIII. L'any 1893 el canonge Collell publicà un article on proposava la construcció d'una portada, a manera d'arc triomfal que s'havia de construir al inici del *camí de la Santa Cova*

on aquest es creua amb la *drecera de Monistrol*. Aquesta iniciativa no es concretà. Dos anys més tard, 1895, quan el Papa Lleó XIII publicà una encíclica sobre el Sant Rosari, el canonge Collell tornà a relançar la seva proposta. El mes de maig de 1896 publicà en la revista *Missatger del Sagrat Cor* un article titulat *Lo Rosari Monumental de Montserrat* on proposava construir en el *camí de la Santa Cova* un Rosari bell i bonic que evoqués també la memòria del Papa Lleó XIII. Proposà que cap dels misteris fos igual i havien de combinar-se obres senzilles amb grans monuments. Tot al servei de la devoció popular.

La proposta del canonge Collell fou ben acollida en la comunitat benedictina de Santa Maria de Montserrat. El seu interès, a part d'homenatjar la figura del Papa també servia per neutralitzar unes propostes promogudes per sectors no religiosos catalans d'instal·lar diversos monuments en la muntanya de Montserrat. La iniciativa del canonge Collell anava molt bé perquè era, en definitiva, d'honrar la muntanya amb una sèrie de monuments, tot i que aquests eren religiosos.

Com que la iniciativa del canonge Collell havia tingut molt bona acollida el propi any 1896 ja es pogueren inaugurar els dos primers monuments. El 9 de setembre de 1896 el primer misteri de goig i el 11 d'octubre el cinquè misteri de dolor. Per tal de gestionar les obres relacionades amb el Rosari es creà una Junta del Rosari. Aquesta iniciativa l'emprengué l'abat Visitador P. Antoni Ruera i Pujol que, per absència del pare abat Deàs que es trobava de visita a Filipines per fundar un monestir i allargà la seva visita per infermetat, estava en aquells moments al front del *monestir de Santa Maria de Montserrat*. Aquesta Junta del Rosari tenia com a missió vetllar per que es formessin juntes particulars per cada una dels misteris del Rosari i controlar que els seus projectes fossin dignes i per això es proposà la seva supervisió per part del Cercle Artístic de Sant Lluç. Com que hi havia una gran diferència de qualitat entre els dos primers misteris inaugurats la Junta del Rosari proposà que els misteris que quedaven havien de ser monuments. Per la qual cosa els que ja estaven inaugurats foren ampliat per donar-los una aspecte monumental. Això és molt evident en el primer misteri de Goig.

Quan el pare abat Deàs tornà de Filipines, l'abril de 1897, reorganitzà la Junta del Rosari i constituí una segona Junta del Rosari. La nova Junta relançà la construcció del Rosari, ara amb l'adjectiu de Monumental, a través d'una proclama datada el 3 d'octubre de 1897. Una de les finalitats d'aquesta Junta era vetllar per la qualitat dels monuments i la seva grandesa. Aquesta nova junta

impulsà la construcció de la resta de misteris que faltaven.

Per instal·lar els misteris del Rosari calgué ampliar el *camí de la Santa Cova*. L'any 1898 es feren les primeres obres d'adequació del camí i de construcció d'una barana per evitar les caigudes al precipici. Pocs anys després, 1903, es tornà a ampliar el *camí de la Santa Cova* per tal de poder traslladar els dos grans blocs de marbre del segon misteri de glòria.

Poc a poc s'anaren acabant els misteris gràcies a que corporacions, institucions i associacions religioses, o per iniciativa de persones, assumien la seva construcció. Els misteris s'inauguraven a mesura que s'acabaven. Si eren patrocinats per una institució, llavors la inauguració comportava una romeria, mentre si el misteri eren promoguts per persones les seves inauguracions eren més senzilles. Quan s'acabà i s'havia d'inaugurar el darrer misteri de tot el Sant Rosari, el primer misteri de glòria, es decidí inaugurar-lo sencer. Llavors el canonge Collell tornà a promoure la construcció d'arc triomfal dedicat al Papa Lleó XIII. Per això publicà l'any 1916 una sèrie d'articles a favor d'aquesta proposta. Però novament no tingué èxit en la seva iniciativa. Finalment, el dia 29 d'octubre de 1916, vint anys després d'haver inaugurat el primer misteri, es beneí el darrer que era el primer misteri de glòria i amb ell, tota la inauguració de tot el Rosari Monumental. Davant la monumentalitat i bellesa dels misteris es feu el comentari que, si abans aquest camí fou conegut *com el camí de la plata* ara se'l podia qualificar de *camí d'or*.

El I Misteri de Goig patí diverses modificacions, tant en la seva forma com en la seva ubicació. En un primer moment, aquest misteri era un senzill pedró format per cinc peces fet per l'escultor barceloní Francesc Pagés i Serratosa (1852-1899). Constava d'una gran base quadrada de pedra que aguantava una sòlida columna damunt de la qual hi havia una petita capelleta que contenia un marbre que representava l'Anunciació. Aquest pedró, inicialment estava situat en la cruïlla del camí de la Santa Cova i la drecera cap a Monistrol baixant a l'esquerra, tal com es veu en les imatges de l'època. La inauguració, un mes després, d'un nou misteri, la impressionant creu dissenyada per Puig i Cadafalch pel V Misteri de Dolor, suscità una polèmica sobre la senzillesa d'aquest primer misteri. Com a conseqüència d'això, es parlà amb la família Sivatte com a patrocinadors del misteri i es decidí refer el I Misteri de Goig i traslladar-lo de lloc. Al monument se li afegí una fornícula per acollia la capella superior i es desplaça uns quinze metres més avall ja en el camí de la Santa Cova. Aquesta

actuació d'ampliació del monument fou encomanada a Joan Pujol. La reforma i el trasllat es completaren l'any 1903.

L'existència del Rosari Monumental afavorí l'augment de nombre de visitants a la Santa Cova i això motivà que la Companyia de Ferrocarrils de Muntanya construís el *funicular de la Santa Cova* el qual fou inaugurat el 22 de desembre de 1929. Aquest circumstància obligà, l'any 1930, el desplaçament dels tres primers misteris del Rosari cap a la plaça del davant de l'estació del funicular a fi d'evitar haver de fer i desfer el camí. Aquesta circumstància queda reflectit en el mapa de Joan Cabeza on s'identifica aquest camí i els indrets on es trobaven situats originalment els tres primers monuments. Durant forces anys, molt abans de la construcció de la nova estació superior del tren cremallera, el 2003, però no des dels seus inicis, per anar al *camí de la Santa Cova* es sortia de la plaça de la *font del Portal* anant per la *carretera de Monistrol* i tot seguit, a uns 150 passes i després de després de passar l'estació del tren cremallera, existia a la dreta una fita que indicava l'inici del *camí de la Santa Cova*. Es baixava per aquest camí travessant la via del cremallera i es seguia per uns graons fins trobar el primer monument del Rosari Monumental. Aquest monument, juntament amb el segon i el tercer, foren desplaçats a la plaça del funicular quan s'habilità aquest mitjà de transport. El II misteri de Goig fou destruït, a mitjans, dels anys 70 per les obres de la carretera promogudes per la Diputació de Barcelona, un més dels desperfectes que provocaren aquestes obres, i el monument fou substituït per una escultura de Manuel Cusachs inaugurada el 17 de setembre de 1983.

En les proximitats del primer monument hi havia una important cruïlla de camins. El de l'esquerra és el que donava origen a la *drecera de Monistrol* mentre que el de la dreta seguia cap a la *Santa Cova*. Baixant per aquest camí, en la guia de Montserrat de 1909 esmenta que "*al arribar al tercer Misteri de dolor, s'hi veu á má esquerra dessota de la paret un caminet que puja del fons del torrent de Santa Maria y ve del altre cantó; es l'antiquíssim y primitiu camí de la Santa Cova fins el segle XVII en que s'obrí l'actual*". Segons es pot veure en el mapa de Joan Cabeza a l'alçada del tercer misteri de dolor s'incorpora un camí que ve de les *coves Ronyoses*. Avui només queden alguns vestigis d'aquest camí.

En la petita placeta que es troba davant del quart misteri de glòria hi ha el camí que porta a les *Coves del Salnitre i a Collbató*. Seguint pel camí principal s'arriba a la capella de la Santa Cova, l'edifici primitiu fou construït entre els segles XVII i XVIII però fou destruït per la guerra del francès. Posteriorment fou reedificat per

P. Villar i Lozano (1828-1901) fins que quedà força malmès per l'incendi de 1994. La darrera rehabilitació de la capella la feu l'arquitecte Arcadi Pla l'any 1995.

En la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) de la qual el mapa de Joan Cabeza era una complement, s'explica que en una cruïlla als voltants de Sant Miquel sortien tres camins: un per anar a les ermites a cavall, l'altre per anar a Collbató (l'actual camí de Collbató a Montserrat, camí de la Costa o camí de les Bateries) i un tercer que s'identifica com "*primer camí de la Santa Cova y a les coves de Collbató*" (sic). Segons em comentà Ramon Ribera, el camí emprat per anar amb cavalleria des del monestir de Santa Maria a la Santa Cova abans de fer-se el segle XVII el camí de la Santa Cova era aquest camí, avui petit caminó, que sortia, una mica abans d'arribar a la Santa Cova davant de l'actual quart misteri.

La Guerra Civil no provocà masses destrosses en els misteris, tot i els plans que de destrucció que tenien els comitès revolucionaris dels pobles de l'entorn de Montserrat. Per les dades que es tenen, sembla que les obres d'enderrocament costaven uns diners que aquests comitès no tenien. El qui fou comissari de la Generalitat al monestir de Santa Maria durant una part del temps de guerra explicà que no es destruï el *Sant Rosari* perquè les autoritats s'avingueren a deixar enderrocar el *Via Crucis* a canvi de salvar els monuments del camí de la Santa Cova. Les afectacions a algunes estàtues o parts dels monuments dels misteris foren mínimes i fàcils de reparar.

Els cinc misteris de goig formen la primera part del Sant Rosari. Són els misteris que fan referència a l'encarnació, naixement i infantesa de Jesús. Aquests misteris estan propers a la plaça de l'estació inferior del funicular de la Santa Cova. Els següents cinc misteris són els de dolor els quals relaten la passió i mort de Jesús. Fou la primera part del Rosari que s'acabà. Aquests misteris es troben en la part més ombrívola del camí de la Santa Cova i on el camí és més sinuós degut a la particular orografia de l'indret. Els darrers cinc misteris són els de glòria i es troben en la part final del camí que és un tram recta que acaba just a l'entrada de la Santa Cova. Els misteris de glòria són els més monumentals i plens de simbolisme. Estan orientats a llevant i per això estan ben il·luminats a les primeres hores del matí.

[Camí del Rosari i de la Santa Cova format GPX](#)

[Camí del Rosari i de la Santa Cova format KML](#)

Camí antiquíssim de la Santa Cova i camí antic a la santa Cova

Abans de la construcció del camí de la santa Cova, gràcies a les aportacions de la marquesa de Tamarit donant compliment a la voluntat testamentària del seu pare, l'accés a aquest indret des del *monestir de santa Maria* era per dos camins. El primer, sortia de l'entorn del que avui és la *plaça dels Apòstols* i el segon anava pel *camí de sant Miquel, pla dels Soldats, la quadre de sant Miquel, coll de la Fita* i tot planejant passava *pels Degotalls de la Santa Cova* i arribava a *la Santa Cova*. L'obra finançada per la marquesa de Tamarit canvià la mobilitat en relació a l'accés a la santa Cova des del monestir. El nou *camí a la Santa Cova* era curt i permetia l'ús de les cavalleries.

En aquest nota parlaré del camí que, des de l'entorn del que avui és la *plaça dels Apòstols* permetia anar des del *monestir de santa Maria* a la *Santa Cova* abans de l'obertura del *camí de la Santa Cova* pagat per la marquesa de Tamarit. En realitat foren dos camins. El primer, en el temps, identificar en la guia *Montserrat.Itinerari* de 1909 com a *camí antiquíssim de la santa Cova* i el segon, una variant moderna del primer, nomenat *camí antic de la santa Cova*. Els dos també se'ls coneix com *camí l'escala vella de les monges*, el primer, i el segon com *camí de la nova escala de les monges*.

Camí antiquíssim de la Santa Cova o camí de l'escala vella de les monges

Fins a finals del segle XVII sortia de davant de la capella dels Apòstols un camí que menava a la *Santa Cova*. En la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) es comenta que no es tenia coneixement d'on començava exactament aquest camí abans d'obrir-se la *carretera de Santa Cecília* (1697) i la *carretera de Monistrol de Montserrat* (1860), però es suggereix que molt probablement deuria començar davant de la capella dels Apòstols i seguia avall pel traç del que l'any 1909 era la *carretera de Monistrol de Montserrat* la qual abandonava en l'indret conegut llavors com "la *Costa dels espantats y barranch dels ases*", a uns 500 metres de la capella dels Apòstols. Des d'aquest punt, es diu en aquesta guia, deuria baixar pel torrent i creuar la via del tren cremallera a l'alçada de la primera caseta del cremallera. Aquest tros del camí la guia *Montserrat. Itinerari* l'anomena *escala antiga de les monges* i comenta que fins feia poc encara estava ben conservada, però que darrerament estava en molt estat per la qual cosa era de molt mal

caminar.

La guia de 1909 indica arribant a la via del cremallera calia seguir-la una estona més amunt. Tot pujant es trobava un camí a l'esquerra que portava a la *font de la Maçanera*. S'esmenta que aquesta font està sempre seca a l'igual que la font del "*Mitj camí*" situada més avall en la confluència de la *Drecera de Monistrol*. El tram de camí que baixava a la *font de la Maçanera* es coneixia com *drecera de la font de la Maçanera o Escala antiga de les monges o antiquíssim camí de la Santa Cova*. Des de la *font de la Maçanera* el camí, s'orientava en direcció sud i confluïa, primer amb un caminó que baixava del *turó dels Apòstols* i pocs metres després confluïa amb a la *Drecera de Monistrol*, en un indret proper a la *roca dels Corbs*. El camí seguia baixant per la *drecera* resseguint per sota al *Pla de les Bruixes* o el *Castellar* fins arribar a sota mateix de la *Trona* girant a la dreta i donant el tomb per sota d'aquesta roca traspassava la part alta del "*soley dels pins*", tot i que ja no queden pins en aquest indret, i es dirigia cap el *torrent de Santa Maria* passant al costat de les *coves Ronyoses* travessant tot seguit el torrent "*en mitj de moreres*" i des d'allí pujava fins un camí precursor de l'actual *camí de la Santa Cova* arribant-hi davant del que és avui el *tercer Misteri de Dolor*. El tram de després de passar el *torrent de Santa Maria* i pujar al *camí de la Santa Cova* era de mal pas i per això s'anomenà el *camí del Mal Graó*". En la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) es comenta que és quasi bé impossible arribar a trobar-se els dos camins per causa de la paret del camí de la Santa Cova. En Jordi Oliver i en Ramon Ribera comenten l'existència del *pas del Malgraó*.

Camí antic de la Santa Cova o camí de l'escala nova de les Monges

Al camí anterior era molt llarg i pesat pels peregrins. Per resoldre aquesta dificultat es feu una variant per escurçar i alleugerir els pas dels peregrins, romeus i visitants que volien anar des del *monestir de Santa Maria* fins a la *Santa Cova*. En una època imprecisa s'habilità l'*escala nova de les monges* que sortia davant de la *capella dels Sants Apòstols*, per la seva part nord. Aquest camí començà a tapar-se i per aquest motiu el seu inici es desplaçà al "*cap d'avall dels jardinetes que rodejant la capella al sud dona mitja volta cap al Nord-Est i enllaça amb l'antic en les pròpies escales de les monjes*". En algunes postals de començaments del segle XX es veu com algunes persones baixaven per aquest camí en direcció a la *Santa Cova* Després el camí seguia plantejant en direcció sud fins trobar-se amb la *drecera de Monistrol* en el *coll de Baranes*. En aquest punt la descripció de camí es idèntica a l'anterior. Malgrat tot, es torna a

reproduir.

El camí seguia baixant per la drecera resseguint per sota al *Pla de les Bruixes* o el Castellar fins arribar a sota mateix de la *Trona* girant a la dreta i donant el tomb per sota d'aquesta roca traspassava la part alta del "*soley dels pins*", tot i que ja no queden pins en aquest indret, i es dirigia cap el *torrent de Santa Maria* passant al costat de les *coves Ronyoses* travessant tot seguit el torrent "*en mitj de moreres*" i des d'allí pujava fins un camí precursor de l'actual *camí de la Santa Cova* arribant-hi davant del que és avui el *tercer Misteri de Dolor*. El tram de després de passar el *torrent de Santa Maria* i pujar al *camí de la Santa Cova* era de mal pas i per això s'anomenà el *camí del Mal Graó*". En la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) es comenta que és quasi bé impossible arribar a trobar-se els dos camins per causa de la paret del camí de la Santa Cova. En Jordi Oliver i en Ramon Ribera comenten l'existència del *pas del Malgraó*.

En l'actualitat, malgrat els anys transcorreguts, és possible identificar alguns trams d'aquests dos antics camins.

Fins el final del segle XVII aquests eren els dos camins eren, com es diu en la guia de 1909 els camins més primitius "*pera anar á la Santa Cova, dexant de comptar lo que passa per darrera de Sant Miquel que és el que feu lo Bisbe Gothmar al haver trobat tant bell tresor*". Eren dos itineraris llargs, el primer tenia uns 4 quilometres de recorregut i el segon 2,5 abans d'arribar al camí que amb més comoditat permetia arribar a la *Santa Cova*. A més, aquests camins tenien el problema de no ser aptes per les cavalleries amb el feia poc apte per l'ús de determinats peregrins.

Per resoldre aquesta situació la intervenció de la marquesa de Tamarit executant el testament del seu difunt marit permeté resoldre aquest problema. Era evident que, si el testament permetia construir una nova capella a la *Santa Cova* també era necessari tenir un camí que permetés accedir-hi còmodament. Calia fer un nou camí que facilités l'accés directe i còmode des de santuari cap a la *Santa Cova* i, a la vegada, arreglar el caminó que en aquells moments hi menava. Les obres del nou camí d'accés a la Santa Cova foren executades entre els anys 1691 i 1704 gràcies al mecenatge de Gertrudis de Montserrat i Vives, marquesa de Tamarit, filla del marquès. Durant un temps el *camí de la Santa Cova* fou conegut com el "*camí de la plata*" per la gran suma de diners que arribà a costar.

La documentació relacionada amb aquesta obra hi ha una informació força interessant per conèixer el sentit a principis del segle XVIII d'alguns dels camins abans esmentats. En aquests documents és interessant el que diu el contracte de 1693 per a l'arranjament del camí que puja de *Monistrol de Montserrat* al *Santuari de santa Maria*. El document és detallista i senyala que aquest camí sortia del *portal de Monistrol* i anava a trobar el camí anomenat *escala de les monges* que, en aquella època, era el camí d'accés des del *monestir de Santa Maria de Montserrat* a la *capella de la Cova*. El camí que parla aquest contracte és l'actual *Drecera de Monistrol* o *Drecera dels tres quarts*. La raó del seu arranjament fou facilitar la pujada dels materials per a les obres del nou camí, de la casa i de la capella de la *Santa Cova*.

També, el gener del mateix any, 1693, es contracta el tram de camí que va des del monestir a l'*escala de les monges*. El document precisa que el camí havia de sortir a la tirada de la església nova, de davant del portal major de dita església i havia de continuar per sobre del single de las roques de la part dels Apòstols. Els treballs havien de finalitzar, segons el contracte, el mes de març de 1694. Aquest tram del camí, a causa del gran desnivell, fou el que presentà majors dificultats de construcció perquè calia barrinar moltes roques, construir pontarrons en els torrents i aixecar parets i talussos. El preu de les obres s'incrementà notablement. El contracte de construcció de la resta del camí se signà uns dies més tard del mes de gener de l'any 1693. La construcció de la nova capella i de les dependències de la Santa Cova es contractaren el mes de juny de l'any 1696. Hi hagueren moltes dificultats per executar aquesta obra de la part superior del camí, la que permetia baixar des de l'església de Santa Maria al nou camí de la Santa Cova. L'any 1694 només s'havia construït un petit tram des del monestir fins una canal que estava en la vertical de sant Iscle. La resta només estava mig insinuat. Les obres s'aturaren un temps, es canvià de contractista i finalment, deu anys després, 1704, s'acabà el tram superior del camí. L'any 1705 la *capella de la Santa Cova* estava totalment acabada i havia un camí d'accés curt, adient i adaptat a les cavalleries.

En el manuscrit 321 datat entre 1713 i 1717 conservat en la Biblioteca Nacional de Paris, reproduït per el pare A.M. Albareda en el seu article *Història inèdita de Montserrat* (Analecta Montserratensia vol IV 1920-1921) hi ha un dibuix titulat *Montserrat a vista d'ocell*. En aquest dibuix es veuen els diferents camins de Montserrat a inicis del segle XVIII i entre aquests ja es representa el nou camí de

la Santa Cova. El curiós d'aquesta dibuix és que entre el municipi de *Monistrol de Montserrat* i el *monestir de santa Maria* només existia un camí que coincideix amb la traça del camí de l'actual *drecera de Monistrol* o *drecera dels tres quarts* però no s'indica que existís el *camí de ferradura de Monistrol de Montserrat al Monestir de Santa Maria*. Pocs anys després, 1789, el dibuix de Pere Pau Muntanya i Francesc Remart mostrà simplificadament el nou camí d'accés a la *santa Cova*.

[Camí antic de la santa Cova format GPX](#)

[Camí antic de la santa Cova format KML](#)

Camí del turó dels Apòstols

La guia Montserrat. Itinerari (1909) explica que a la sortida de la boca inferior del túnel dels Apòstols hi ha via un camí que retrocedint donava la volta al turó dels Apòstols i anava a confluïr amb el camí que passa per la font de la Massanera i que és l'antiquíssim camí de la Santa Cova anomenat també, en aquest tram, com camí de la Massanera.

Camí de la font del Mig

Es un petit camí que unia la font de la Massanera amb la drecera de Monistrol a l'alçada de la font del Mig camí.

Camí de la Paret dels Anys

Aquest camí és el resultat modern de la transformació d'alguns camins antics i el seu aprofitament per fer les obres del cremallera i aproximar-se a unes zones d'escalada. Bàsicament el camí ha resultat de la fusió d'una part de l'antiquíssim camí de la Santa Cova i del camí del turó dels Apòstols. El camí de la Paret dels Anys comença en el coll de les Baranes i avançava en direcció a la via del tren cremallera fins arribar-hi a l'alçada del kilòmetre 8 just a la sortida del túnel dels Apòstols on queda aturat per la tanca protectora de la via. Poc metres després de deixar l'esmentat coll i per sota del que s'anomena avui la Quilla i la Paret dels Anys a l'esquerra arribava el camí que baixava de la plaça dels Apòstols i que s'ha descrit com a part del camí antic de la Santa Cova.

En Jordi Oliver i Ramon Ribera esmenten aquest camí, tot i que aquest darrer no

el dibuixa en el seu mapa, com tampoc ho feren, en el seu moment, en Ramon de Semir en la seva cartografia. Només està indicat en el mapa de l'Alpina i la cartografia de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya que el destaca, curiosament, com un camí principal. Avui tota aquesta zona ha estat molt remenada per les obres del nou cremallera i això a desdibuixat la traça d'aquest camí dificultant comprendre el traç dels diferents camins que antigament portaven a la Santa Cova. Habitualment l'accés a aquest camí està barrat per una tanca metàl·lica.

[Camí de la Paret dels Anys format GPX](#)

[Camí de la Paret dels Anys format KML](#)

Camí dels Degotalls

El camí dels Degotalls o del Magníficat, anomenat també recentment com a camí dels Artistes, es prou conegut pels visitants del monestir de Santa Maria de Montserrat. El seu trajecte còmode i fàcil, proper al santuari, el fa molt accessible als visitants per això ha estat un dels itineraris més concorreguts de la muntanya. Anys enrere s'instal·là a mig camí una pèrgola amb focs de llenya per fer-hi menjars populars. Per la seva proximitat al santuari aquest camí ha estat embellit amb diverses majòliques i monuments expressió de la devoció popular a la Mare de Déu.

L'actual traçat és lleugerament diferent al que feien els peregrins a començament de segle XX. Segons s'explica en la guia Montserrat. Itinerari (1909) el camí dels Degotalls començava en la *“porta que hi en los claustres á ma dreta (sortint de l'isglesia); se segueix lo corraló que hi ha entre aquésta y la roca viva, continúa per darrera l'Escolania y's puja una petita rampa, al cap d'amunt de la qual á l'esquerra 's troba 'l safretx de les estatués; á poch's passos se veu 'l portal de Sant Iscle, y devant la capella dels dos sants germans martirs Iscle y Vicoria. (...) Posats enfront de la capella se'ns presentan tres camins: el de la dreta es un ramal de carretera que hem dit se juntava á la de Monistrol devant de la capella dels Apóstols. El del mitj, que passa per una renglera de xipresos, porta al conegut esplèndid balcó dels monjos, nom que conserva porque fins á primer del segle XIX era 'l punt de recreació dels monjos. Antigament aquí hi havia un hospital pels pelegrins, y en lo segle XV hi hagué 'l cementiri públich.*

El de l'esquerra es el dels Degotalls. Als 10 o 15 minuts se troba a la dreta un caminet que passant per damunt de la roca Tirana baixa a la carretera de Santa Cecilia (tros antich) enfront mateix de Sant Jaume 'l Blanch". Aquest camí que està dibuixat en el mapa de Joan Cabeza. Tot seguit hi ha un nou caminó que poc més enllà del mateix indret també baixa a la carretera i és citat en la guia de 1909. On es diu "uns 200 passos més endavant, seguint el camí dels Degotalls, a la dreta també, junt al pedrís dels bisbes hi ha altre camí un xich més ample que l anterior, que 's junta igualment a la antiga carretera de Santa Cecilia en el torrent de la font del gat". Es com si aquests dos camins s'haguessin fusionat avui en dia en un de sol.

El nom de pedrís dels Bisbes es dona a una pedra que hi havia a l'inici del primer trencall que a començaments del segle XX baixava cap a la carretera de can Maçana. Es deia dels bisbes perquè es deia que tres bisbes francesos, exiliats al monestir de Santa Maria arran de la revolució francesa, caminaven passejant cada dia per el camí dels Degotalls i a l'arribar a aquest indret s'aturaven, seien en el pedrís perquè des d'allí es veia els Pirineus darrera dels quals hi havia la terra enyorada.

Pocs metres després, uns 150 passos segons diu la guia de Montserrat, Itinerari (1909), es troben els Degotalls. És una gran balma dins de la qual hi ha una dipòsit en forma de gran petxina que recull les aigües que es filtren de les roques superiors. Avui, com des de sempre, continua causant admiració als seus visitants.

L'inici del camí dels Degotalls ha anat canviant segons es modificaven els límits del recinte monàstic. En el mapa detallat que acompanya al Amigo del Viajero editat l'any 1865 es veu com el recinte monàstic acabava en una porta situada just al límit de l'edifici de l'escolania situat en el mateix indret que l'actual. Fora d'aquesta porta tot era espai públic des d'on sortien tres camins. El de l'esquerra anava als Degotalls, al mig anava al mirador i el de la dreta que baixava a la carretera de Monistrol.

A començament del segle XX l'inici del camí havia canviat lleugerament de l'anterior descripció. La guia Montserrat. Itinerari de 1909 senyala que el camí per anar als Degotalls sortia de davant de l'entrada a l'església, per l'esquerra i que, en el seu tram inicial, coincidia amb el que avui és el passeig de les llànties a la sortida del cambril. Després entrava pel que avui és el jardí del monestir i

s'encarava cap a la capella de Sant Iscle. Des d'aquest indret el camí deuria seguir un tros pel que avui és el camí privat que porta al cementiri dels monjos des on es baixava cap el traçat actual del camí dels Degotalls. Els altres dos camins descrits avui també existeixen. El del mig porta a una balconada damunt de la plaça dels Apòstols i el de la dreta, tancat per una porta amb un arca de punt que aïlla el jardí del monjos, porta a l'actual camí dels degotalls on hi ha l'estàtua de mossèn Cinto Verdaguer.

A l'any 1908 es deurien modificar el conjunt d'accessos relacionats al jardí dels monjos. En el següent plano d'aquest indret corresponent a una edició de 1909 de Joan Cabeza es veu escrit a mà com s'han tancat tots els camins anteriorment descrits i ja es descriu el que està anotat com a nou accés al camí dels degotalls que encara és el que es fa servir avui. Actualment l'accés als degotalls es fa per dos rampes. Una, relativament recent, que surt davant del restaurant del complex del santuari i l'altre, més antiga, que neix al final de la plaça dels Apòstols en la carretera.

Cal esmentar que en els dibuixos de camins i mapes antics, i fins i tot en el mapa topogràfic de Ramon de Semir, s'esmenta una camí que surt de l'Escala Dreta i, enganxat a la roca passa per darrera del dipòsit rodó i anava a trobar el camí dels Degotalls passat el safareig. Avui encara hi traces d'aquest camí. En un mapa molt elemental de l'entorn del monestir també s'indica aquest camí que sembla sortir de l'inici de l'Escala Dreta i anar arran de roca per trobar el camí dels Degotalls un bon tros després del safreig. En aquest mapa cal destacar que en cap moment l'inici del camí del Degotalls està a la sortida de la porta de l'església.

[Camí dels Degotalls format GPX](#)

[Camí dels Degotalls format KML](#)

Baixada dels Geperuts

Entre el final del camí dels Degotalls i la carretera a can Maçana hi un petit caminó que té unes petites escales en el seu extrem final proper a la carretera. Aquest camí es troba dibuixat en els mapes de Joan Cabeza, Ramon de Semir, Ramon Ribera i el mapa de l'Alpina.

[Baixada dels Geperuts format GPX](#)

[Baixada dels Geperuts format KML](#)

Camí de la canal del Pou del Gat

Aquest camí, anomenat *camí de la canal del pou del Gat* o també *camí de la canal de la font del Gat* o *d'en Famades*, té un extrem a la fi de la *baixada dels Geperuts* on conflueix amb la *carretera de can Maçana*, al cap damunt de les escales que hi ha a la carretera per pujar al *camí dels Degotalls*. El camí pròpiament és una canal que es pot pujar a través de les roques. En Ramon de Semir l'anomena *drecera de la Font del Gat*. El camí acaba, en la seva part superior, en el *camí de l'Arrel* molt a prop de l'extrem inferior de la *canal Plana*. El *pou de Gat* era un pou construït en la mateixa època del *pou del Saurí* al *pla de Trinitat* quan un saurí indicà que en aquests indrets hi havia aigua. Anys després es tapà el pou perquè no hi havia aigua.

[Camí de la canal del Pou del Gat format GPX](#)

[Camí de la canal del Pou del Gat format KML](#)

Camí de la canal Plana

Des del *camí de l'Arrel*, quasi bé enfront de la *canal del Pou de Gat*, s'enfila la *canal Plana* per acabar en el *coll de la canal Plana* en el *camí de la serra de les Lluernes*. Antigament era un camí amb unes pronunciades llaçades per vèncer en pocs metres un important desnivell. Avui, el camí força erosionat i les diverses curses que durant un temps passaven per aquest indret han convertit les antigues llaçades en un caminó recte i terrós. La pujada per la *canal Plana* permet gaudir de les figures especials que formen les agulles del *serrat del Vent*. En la cruïlla de la canal amb el *camí de la serra de les Lluernes* hi restes d'una antiga carbonera.

[Camí de la Canal Plana format GPX](#)

[Camí de la Canal Plana format KML](#)

Camí de les Porrasses

Des del *coll de la canal Plana*, enfront mateix de la part alta de la *canal Plana* surt un corriol que baixa decididament, en direcció sud, cap al *Pla dels Ocells*. No he trobat cap com per aquest camí i l'he anomenat *camí de les Porrasses* per la

quantitat d'aquests plantes que es troben a la part final, fins arribar al *pla dels Ocells* on es troba amb el sistema de camins que conflueixen en aquest indret. Des d'aquest camí es pot anar també cap al *camí de la serra de les Lluernes* per un caminó força perdut actualment.

No és cap exageració considerar que existí, i encara existeix parcialment interromput per la vida del ferrocarril cremallera, d'un sistema de dreceres que permeten transitar entre el *Pla dels Ocells* i *Monistrol de Montserrat*.

Sempre he trobat desconcertant la toponímia d'aquesta canal, doncs de plana no en té res. Possiblement el nom no prové tant d'un adjectiu sinó del substantiu plana referida a l'indret proper anomenat *Plana vella*, per la qual cosa hom podria sospitar que la toponímia descriu un caminó que permet accedir a aquesta part de la muntanya al peu de la *roca dels Falcons*. Pot ser caldria aclarir la toponímia de la *canal de la font del Gat* atès que pròpiament la *font del Gat* es trobava una mica lluny d'on està aquesta canal. Pot ser fora més adient, perquè així és la realitat que el nom fos *camí del torrent de la font del Gat*.

El mapa que acompanya la *Guia Baedeker* (1898) no representa aquests tres camins i sí el caminó que acaba al peu de la *roca dels Falcons*. La cartografia de Joan Cabeza (1909) fa el mateix. No obstant en la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) sí que s'esmenta el *canal Plana*, tot i que la referència sembla indicar que es tracta del torrent no del camí. Tampoc s'esmenten els altres dos camins llevat del camí que connecta el *Pla dels Ocells* amb la *roca del Falcons* i que, en un dibuix, s'anomena *flautats*. Aquesta circumstància fa suposar que el *camí del torrent de la font del Gat*, el de la *canal Plana*, com el *camí de les Porrasses* són posteriors als començaments del segle XX. El mapa de Ramon de Semir de 1949 ja representa els tres camins, també el que permet anar des del *Pla dels Ocells* fins a la *roca dels Falcons* i afegeix un camí, el gruix del seu dibuix fa pensar que té una certa importància que uneix aquest pla amb el *coll de sant Salvador*, per això es pot anomenar *camí del coll de sant Salvador*.

Els primers mapes de l'Alpina reproduïen la topografia de Ramon de Semir. En l'edició de 1978, en el quadern que acompanya el mapa es presenta l'itinerari 14 (Montserrat - serra de les Lluernes - sant Antoni) el qual es fa passar pel camí de que uneix el *Pla dels Ocells* amb el *coll de sant Salvador*. Aquest camí encara existeix tot i que està bastant força perdut. L'any 1989 el mapa de l'editorial Alpina modifica la representació dels camins que tenen el seu inici en el *Pla dels*

Ocells. Unifica els anteriors camins amb un de principal, que uneix aquest pla amb el *coll de la Canal Plana*, elimina el camí que anava al *coll de Sant Salvador* per convertir-lo en un simple ramal d'enllaç i el mateix fa amb el *camí de la roca dels Falcons* que passa a ser un ramal d'enllaç del tram superior del *camí de les Porrasses*. En l'edició de 1996 es simplifica encara més aquests camins, es deixa com a principal el *camí de les Porrasses*, es presenta com a caminó d'enllaç el de la *roca dels Falcons* i desapareix tota referència al *camí del coll de Sant Salvador*. La simplificació és total en la cartografia de 2015 on només es representa el *camí de les Porrasses*. Res a veure en la realitat actual on encara són perfectament identificables i transitables de forma individualitzada tots tres camins: *camí de les Porrasses*, *camí a la roca dels Falcons* i *camí al coll de sant Salvador*.

Les dues primer imatges mostren la topografia i la disposició espacial del *camí del torrent de la font del Gat* i les dues següents imatges mostren la topografia i la disposició espacial del *camí de la canal Plana*. Les següents són detalls dels mapes de la *Guia Baedeker*, el mapa de Joan Cabeza de 1909 i el mapa de Ramon de Semir de 1949. Seguidament són diversos mapes de l'editorial Alpina de 1978, 1989, 1996 i 2015 on es mostra el canvi de criteri en la representació topogràfica d'aquests camins. Les fotografies mostren un situació general de la *canal Plana* i dos detalls del *serrat del Vent*. Les següents dues imatges mostren la topografia i la disposició espacial de la unió del *camí de la font del Gat* i de la *canal Plana* i les dues següents el mateix unint als anteriors camins i el *camí de les Porrasses*.

Camí a l'ermita de Santa Anna

La guia *Montserrat. Itinerari* (1909) comenta que el camí més directe per anar a l'ermita de Santa Anna és agafar la *drecera de Sant Jeroni* que, en poc menys de mitja hora, porta a aquesta ermita. Avui aquest el camí se'l coneix com *l'escala dels pobres*, tot i que temps antic també s'havia conegut com el *camí dels pelegrins*. Aquest camí comença a la *font del Portal*, i en l'època en que s'escriu aquesta guia passava tot seguit per davant de la *casa dels pobres* i de la *porta del cementiri*. Dedueixo que el nom *d'escala dels pobres* li ve donat pel fet que passava pels costats de l'edifici de la *casa dels pobres*. Pocs metres després el camí anava pel costat d'un petit dipòsit excavat a la roca anomenat *bassal dels Coloms*, que encara es pot veure avui però en un estat d'abandonament lamentable. A continuació el camí pujava antigament pel costat dret del *torrent de Santa Maria* per graons tallats a la mateixa roca. Actualment, els graons són molt

més modern però en algun tros encara s'observen les restes d'aquest graons excavats a la roca. Després d'una estona de pujada es passa per un pas estret entre dues roques anomenat *Pas dels Francesos* o *Estret de Gibraltar* o *Trencabarralons*. El barraló era un recipient que permetia guardar el volum d'un barraló que equivalia a 32 porrons. Es considera que per aquest indret passaren les tropes franceses per atacar el monestir de Santa Maria durant la Guerra del Francès. La guia *Montserrat. Itinerari* (1909) indica que a uns 100 passos abans d'aquest pas hi ha una camí a la dreta que mena a un antic puetó actualment tapat.

Després del *Pas dels Francesos* s'arriba a replà conegut com a *plaça de Santa Anna*, a peu de roca hi ha una balma. Fins aquest indret s'han pujat uns 800 graons. A l'entorn d'aquesta indret existeixen les restes de dues carboneres. En aquesta plaça conflueixen quatre camins. El de la *drecera de sant Jeroni* que va del monestir de Santa Maria, que es per on s'ha vingut, i continua cap al *cim de Sant Jeroni*; el que va a l'*ermita de Santa Anna* i continua va a les ermites de la *regió de les Magdalenes* on es troben les ermites del marge dret del torrent de Santa Maria, regió denominada antigament *Tebes*; i, el camí que condueix a les ermites del costat esquerra del *torrent de Santa Maria*, l'antiga regió de *Tebaida*. Al voltant de la *plaça de Sant Anna* hi ha vàries balmes que poden servir d'aixopluc. Agafant el camí de l'*ermita de santa Anna* s'arriba ràpidament a les ruïnes d'aquesta antiga ermita.

[Camí a l'ermita de Santa Anna format GPX](#)

[Camí a l'ermita de Santa Anna format KML](#)

Camins a les ermites de Sant Joan i Sant Onofre

La guia *Montserrat. Itinerari* (1909) comenta que hi ha tres camins per pujar a aquestes ermites. Un que és del camí de ferradura, l'altre és la drecera de Sant Joan i l'altre és la drecera de Sant Jeroni.

Camí de ferradura

Aquest camí té aquest nom perquè és el que prenen les cavalleries per pujar a algunes ermites i anar a l'ermita i al *cim de sant Jeroni*. El camí sortia de la *font del Portal*, passava per la *capella Sant Miquel* i continuava en direcció a *Collbató* fins a trobar una fita que indicava al cruïlla del *camí a les ermites*. Aquesta cruïlla

és l'indret conegut avui com el *pla de Sant Miquel o dels Soldats* on es observable una considerable fita de pedra. El *camí de Ferradura*, des d'aquest pla, el camí s'enfila força per resseguia la cresta de la *serra Llarga*. Quan comença la cresta d'aquesta serra hi ha la cruïlla, a la dreta, amb la *drecera de sant Miquel*. Davant d'aquest indret és observable, una mica alçat, uns metres la resta de la traça de l'antic camí que fou eliminat per una rectificació de l'actual. Tot aquest camí era de terra però, després dels gran incendis de la muntanya, el Patronat de la Muntanya de Montserrat considerà que era millor fer-lo de ciment per facilitar l'accés dels cotxes de bombers.

El *camí de Ferradura* arribava al *pla de les Bruixes* o *pla de les Taràntules*. En aquest indret a ma esquerra sortia un caminet, avui un camí consolidat, que porta directament a l'*ermita de Sant Joan*. A uns quinze minuts de caminar per aquest camí es passa per la capella de Sant Joan construïda l'any 1890. Abans d'arribar-hi a ma dreta es troba el caminó que enfilant-se abruptament mena a l'*ermita de Sant Jaume*. Passat aquest punt i quan el camí creua una de les capçaleres del *torrent de sant Joan* surt hi un corriol que baixa ràpidament a enllaçar amb el *camí de la Costa o de les Bateries* molt a prop de la *font Seca*. En el mapa de Ramon de Semir aquest camí es identificat com a *drecera de Sant Joan* tot i que aquest nom, com es veurà a continuació, es feia servir antigament per denominar un altre camí. A ma dreta, davant de l'anterior bifurcació, hi ha la part inferior d'un dels trams de l'*escales de Jacob* que permeten accedir a l'ermita de sant Onofre.

Seguint un poc més pel *camí de Sant Joan* s'arriba a les *ermites de Sant Joan i Sant Onofre*. A l'any 1909 al damunt de les restes d'aquestes ermites hi havia un restaurant construït a finals del segle XIX. Al començar la darrera pendent del camí per pujar a les ermites anteriors hi ha un camí a l'esquerra que baixa a l'ermita de Santa Caterina i després continua cap el *bassal dels Corbs* i al *coll de les Artigues*. S'indica ja l'any 1909 que es un camí de molts mal passar. A la dret d'aquest camí n'hi un altre que porta a la *miranda de Sant Joan*. En la guia de l'any 1909 es cita que hi ha un camí de graons per baixar de l'ermita de Sant Onofre al camí de Sant Joan. Aquest camí estigué molts anys tapats per bardisses i es tenia per perdut fins que les intervencions de finals dels anys 90 del segle passat per rehabilitar les ermites de Sant Joan i Sant Onofre el tornaren a descobrir. L'altre extrem d'aquestes escales és un caminó que s'enfila cap el coll entre la *Magdalena inferior* i la *Gorra Marinera*, on una bifurcació permet

continuar cap a l'*ermita de santa Magdalena* o baixar per les *escales de Jacob* fins el *camí nou de sant Jeroni*, avui, o el *camí de Ferradura* abans.

[Camí de ferradura a sant Joan format GPX](#)

[Camí de ferradura a sant Joan format KML](#)

Per la drecera de Sant Joan

Un forma ràpida de pujar des del *monestir de santa Maria* a l'entorn de sant Joan era agafar la denominada *drecera de sant Joan*. Era un camí que començava a la *font del Portal* i continuava pel primer tram del *camí del Via Crucis*. Aquest camí després de la VII estació es dividia i calia agafar el brancal de la dreta que, després de vàries llaçades pujava per la *canal dels Avellaners* fins arribar al *pla de les Taràntules*. El nom de *canal dels Avellaners* es deu a la gran quantitat d'aquests arbres que hi havia. Aquest camí drecera avui no existeix perquè el seu traçat fou aprofitat per fer-hi al damunt el funicular de Sant Joan l'any 1918. Un cop arribat al *pla de les Taràntules* es continuava pel *camí de sant Joan*.

La construcció del funicular exigí pujar la maquinària de l'estació superior, algunes peces passaven 850 quilograms, la qual cosa obligà a millorar el tram del *camí de Ferradura* que anava des de la *plaça de la font del Portal* fins al *Pla de les Taràntules* per tal facilitar el pas dels carros de transport. S'amplià el camí i es feu un ferm més estable.

La *Guia de Montserrat* publicada per l'Abadia de Montserrat l'any 1943 comenta l'existència d'un camí drecera en els següents termes "*a los excursionistas más intrépidos les brindamos un atajo que, a excepción del funicular, es el camino más corto: nos referimos al Torrent dels micos que sigue al de los Avellaners. Este sendero enfila directo el eje del barranco desde el camino de san Miguel hasta el de herradura que cruza por la loma superior*"

[Camí a les ermites de sant Joan i sant Onofre per la drecera de sant Joan format GPX](#)

[Camí a les ermites de sant Joan i sant Onofre per la drecera de sant Joan format KML](#)

Per la dreuera de Sant Jeroni

En la guia descripció de l'itinerari de la *Montserrat. Itinerari* (1909) es comenta que una manera d'anar a les *ermites de sant Joan i sant Onofre* és agafar la *dreuera de sant Jeroni* que començava a la dreta de la *font del Portal* i s'enfilava muntanya amunt en direcció a *sant Jeroni*. A l'arribar a la *plaça de Santa Anna* s'agafava el camí de l'esquerra que porta primer a l'*ermita de Santa Anna* i continuava creuant el *torrent de santa Maria* i seguia fins a trobar el *camí de ferradura de Sant Jeroni*. Arribats aquest indret, diu la guia, calia retrocedir 4 o 5 passes, igual que ara, i pujar per un viarany que mena primer a l'*ermita de sant Jaume* i continuava baixant fins trobar el *camí de sant Joan* des d'on es continua cap a les *ermites de sant Joan i sant Onofre*. Avui aquest tram està molt malmès.

L'*ermita de sant Joan* està a tocar de l'*ermita de Sant Onofre*. L'*ermita* està construïda aprofitant una gran balma. Tenia dues cisternes. Era una *ermita* ben orientada, amb bones vistes i habitacions espaioses. Segons Argaiç d'aquesta *ermita* surt un camí que va al *camí de la Parra*. Argaiç, parlant de l'*ermita de Sant Jeroni*, diu que s'hi arriba per el *camí de la Parra*. I el nom prové perquè "*gran parte de él parece un parral de árboles*". Per aquestes indicacions el *camí de la Parra* es refereix al *camí de ferradura* que portava a Sant Jeroni. Serra y Postius explica que a l'*ermita de Sant Joan* s'hi entrava per una bona escala. Estava separada per 30 pams de l'*ermita de Sant Onofre*. Antigament havia hagut un passarel·la per comunicar les dues *ermites*. Després s'anul·là aquest comunicació per tal d'augmentar la soledat dels ermitans. De tal manera que si entre ells només es podien veure i parlar a través d'una petita finestra. Si es volien veure havien de trobar-se fora de les respectives *ermites*. La distància per camins entre les dues *ermites* era de 300 passos És un doble pas, distancia entre dos suports del mateix peu mentre es camina. En aquest cas són 195 metres, aproximadament.

Per la seva ubicació i característiques era un lloc on es retiraren alguns abats Bartomeu Garriga, primer període (1559-1562) Bartomeu Garriga, segon període (1568-1570) , Benet de Tocco, primer període (1556-1559) segon període (1562-1564) i Plácido Salinas (1590-1592). Aquest darrer abat a l'any 1591 restaurà l'*ermita*. En una cisterna hi ha una inscripció que esmenta data: "J.P. MDXCI". A prop de l'*ermita* hi havia una oratori dedicat a la Immaculada Concepció. Es esmentat en unes cròniques del 1683 i del 1739. El rei Felip II dinà en aquesta *ermita* el 10 de juliol de 1599. Els francesos destruïren aquesta *ermita*

l'any 1812. Des de llavors restà abandonada fins l'any 1858 quan Juan José Espinós, antic mariner espanyol, s'hi retirà a fer vida de penitent. Segons G. Cornet, aquest nou ermità, només hi va ser-hi 20 mesos. L'abandonament facilità l'enrunament de l'ermita. Al segle XX un restaurant ocupà part de l'espai de l'ermita. Segons les cròniques de l'època en aquest restaurant era famós pel seu arròs a la catalana.

Segons el pare abat Pedro de Burgos, *l'ermita de sant Onofre* es construï dins d'unes coves a 40 varas de terra (la vara castellana, o de Burgos, media 0,8359 m.) i explica que s'entra en ella "*por un puente de palos hincados en la peña y que pone gran espanto a los que pasan por ella*". Laborde explica que l'ermita tenia unes quantes habitacions baixes que eren un vestíbul obert, una cambra, una capella, una cuina i flors. Els arbres arribaven fins a les finestres. Tenia dues cisternes. Aquesta ermita estava unida abans a l'ermita veïna de Sant Joan però es manà destruir la comunicació per augmentar l'aïllament entre les dues ermites. Si els ermitans es volien veure s'havia de caminar mitja hora. La crònica *Monasticon hispanicum* atribueix la seva construcció a l'abat Pedro de Burgos (1512-1536) i Argaiç diu que la construï l'abat Cisneros (1499-1510). Ernest Zaragoza diu que "*Yepes assegura que "ha ido mejorando en edificios y plantas y otras cosas ...es la mejor de la montaña."* diu que es podia contemplar la plaça del santuari. Aquesta darrera observació és francament impossible. Les cròniques expliquen que s'hi accedia a l'ermita per una escala de 60 graons excavada a la roca i per un pont penjat sobre el precipici. Aquesta escala, penso que ha ser considerada como integrant del concepte d'Escala de Jacob. Aquesta escala, que surt en tots els gravats, havia estat tapada per la vegetació fins que darrerament, amb tot el procés de recuperació d'aquesta ermita per part del Patronat de la Muntanya de Montserrat, fou recuperada i reconstruïda. Aquesta escala té un passamà de ferro i s'estén al costat del que probablement era l'hort de les ermites.

En aquesta ermita hi visqué l'arquebisbe de Tarbes el 1790 exiliat amb motiu de la Revolució Francesa. L'any 2004, amb l'enderroc de les restes de l'antic restaurant de sant Joan quedaren visibles les restes de l'ermita. Durant el període 2005-2006 es recuperaren les *escales de Jacob* que permeten accedir a l'ermita des del *camí de sant Joan*.

Al peu de les ermites de *sant Joan i sant Onofre* es construï, al capdamunt d'un turonet, una capella inaugurada solemnement l'any 1896, segons la *Guia de*

Montserrat publicada per l'Abadia de Montserrat l'any 1943. Algunes referències donen altres dates alternatives a la benedicció de la capella: 1899 o 1893.

Durant anys, les ruïnes de les *ermites de sant Joan i sant Onofre*, especialment la primera, estigueren tapades per la construcció d'un restaurant al damunt seu. Aquesta circumstància contribuï a preservar aquestes restes que s'haurien degradat més si haguessin quedat a la intempèrie. L'estiu de 1892, el *monestir de santa Maria* va fer unes obres de consolidació de les ruïnes de l'antiga ermita de Sant Joan. Aprofitant aquestes obres s'instal·là un mirador i una cantina estival, a més d'un petit berenador dotat amb grans finestres. En el llibre *Reseña històrica para un álbum de vistas* publicat el 1896 es comenta que es pot menjar bé a l'*ermita de sant Joan* (p. 129). Més endavant, l'any 1919, el monestir va construir damunt de les ruïnes de l'*ermita de Sant Joan* un sòlid i ampli edifici quadrat, de nova planta, destinat a ser un nou restaurant. Durant la Guerra Civil, en concret l'any 1938, el restaurant va ser annexat com a dependència de l'hospital militar instaurat al recinte del Santuari. En aquella època la família que gestionava el restaurant era la d'en Jaume Jorba. Aquesta família també s'encarregava del petit bar que estava al pis i terrassa superior de l'estació del funicular de sant Joan (p. Ricard M. Sans, *Montserrat 1936-1939. Episodis Viscuts*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat pp 18-19 i 248). Durant la postguerra va ser rehabilitat i va continuar la seva activitat fins al final de la dècada dels anys setanta. La seva clausura, va comportar durant anys la progressiva degradació de l'edifici agreujada pels incendis de la muntanya. Aquesta circumstància i l'acció incívica en l'edifici i en tot l'entorn, inclosa la capella de Sant Joan motivà al Patronat de la Muntanya de Montserrat enderrocar. Les obres començaren el novembre de 2006, les restes del restaurant no sense una certa oposició d'algun grup ecologista de Collbató, i finalitzaren l'any 2007. Aquesta actuació posà al descobert la totalitat del conjunt de les *ermites de sant Joan i sant Onofre*, la cisterna de carreus del s. XVI i l'accés a les ermites, els antics horts i el mur de contenció amb contraforts. Durant un any s'impulsà un procés de consolidació de les ermites i la petita museïtzació de l'entorn.

[Camí a les ermites de sant Joan i sant Onofre per la drecera de sant Jeroni format GPX](#)

[Camí a les ermites de sant Joan i sant Onofre per la drecera de sant Jeroni format KML](#)

Camí a l'ermita de Sant Jaume

Antigament, així consta en la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 hi havia tres maneres fàcils d'arribar a l'ermita de sant Jaume. El primer camí consistia en agafar la *Drecera de sant Jeroni* i anar a l'*ermita de santa Anna* i des d'allí continuar pel camí de la *drecera de Santa Anna* fins arribar al *camí de Ferradura*. Quasi al davant de la cruïlla dels dos camins, retrocedint 4 o 5 passos, hi ha el *camí de l'ermita de sant Jaume* que s'enfila fins a un petit coll, al costat de l'hort de l'ermita, des d'on per una rampa d'obra es pujava a l'ermita. Des del coll aquest camí baixava per baixar a buscar el *camí de sant Joan*.

Una altra possibilitat era agafar la *drecera de sant Joan*, camí avui inexistent perquè, el tram final, el que passava per la *canal dels Avellaners*, quedà anul·lat al fer-se l'any 1918 damunt d'ell la traça del *funicular de sant Joan*. Abans d'aquest moment aquest era la manera més ràpida d'arribar des del *monestir de santa Maria* al *pla de les Taràntules*. Des d'aquest indret s'anava pel *camí de Ferradura* fins a trobar el *camí de sant Jaume*. Abans d'arribar a aquesta cruïlla es troba un camí que també puja amb sua pendent, al coll al peu de l'ermita. Es probable que aquest camí formés part del camí que, segons la transcripció de 1695 sobre uns acords entre els ermitans, reproduït en un article del pare Bonifaci Soler de 1911 en a *Revista Montserratina*, que havien de mantenir tots els ermitans de la regió de Tebes per anar a sant Miquel. Com aquest camí passava a tocar de l'ermita de sant Jaume també es podia fer-se servir per accedir-hi. La tipografia de Joan Cabeza de 1909 representa fidelment aquests dos camins

Actualment es conserven els tres camins per anar a l'ermita de sant Jaume, però cal tenir present que, quan la es feu la descripció de la guia de *Montserrat, Itinerari* l'any 1909 no existia el *camí nou de sant Jeroni*. La construcció d'aquest camí provocà el canvi de fisonomia d'alguns dels camins. Per exemple, s'escurçà el camí que pujava a l'*ermita de sant Jaume* des de la *drecera de santa Anna*. Actualment aquest camí existeix però surt del *camí nou de sant Jeroni*. La traça del *camí nou de sant Jeroni* alterà el camí que puja va a l'ermita en diagonal des del *Pla de les Taràntules*. Part d'aquest camí quedà integrat en el *camí nou de Sant Jeroni* i perdé la seva funció. Durant aquest anys el desús del camí que pujava a l'ermita des del *camí de sant Joan* ha provocat la seva degradació. Aquest camí, curiosament, ja no fou dibuixat per Ramon de Semir. En aquest camí, hi havia una carbonera poc abans d'arribar al camí de ferradura de Sant Jeroni

L'evolució d'aquests camins pot veure's en una imatge on s'ha reconstruït, al damunt de la cartografia actual, com deuria ser la situació a l'any 1909.

L'ermita de Sant Jaume es construï aprofitant una balma a mitja alçada de la *Gorra Marinera*. Per la seva ubicació era vista des del monestir i semblava penjada de la roca. Actualment, atès que s'ha desbrossat es torna a veure des de la plaça del Monestir, si hom sap on és. El lloc era força inaccessible i sotmès a les ventades. Des d'aquest lloc es podien veure moltes ermites. Argaiz diu "*ve todas las ermitas, fuera de la de Santa Magdalena y ve el monasterio. Y no sólo oye la hora del relox, sino las voces del oficio divino en tiempo de maytines*". Serra i Postius afegix "*se oyen los monges cuando cantan en el coro, el órgano de la iglesia y aún los que hablan en la plaza*". S'arribava a l'ermita per una escala estreta des del *camí de sant Joan*. L'ermita i els seus accessos foren destruïda pels francesos el 1812. El 1858, per la descripció feta per en G. Cornet, es sap que no hi havia camí clar per pujar-hi.

[Camí a l'ermita de sant Jaume format GPX](#)

[Camí a l'ermita de sant Jaume format KML](#)

Camins a l'ermita de Sant Jeroni

Hi ha varis camins per anar a l'ermita de Sant Jeroni. De tots ells, els més rellevants són els que hi pugen des del monestir de Santa Maria. En primer lloc cal esmentar el que foren, durant molts anys, els dos únics camins per anar-hi: el camí de Ferradura i la drecera de Sant Jeroni. La construcció del funicular de Sant Joan, l'any 1918, incorporà un camí des del Pla de les Taràntules conegut com el camí nou de Sant Jeroni. El primer de tots ells, el camí de Ferradura, fou la principal via d'accés al cim més alt del massís, però, a mida que els altres dos tenien més importància, poc a poc entrà en desús i avui és un camí com un de tants de la muntanya.

Camí de Ferradura a Sant Jeroni

Tot i que avui aquest camí es pot seguir sense dificultat, la no és el camí principal per anar amb animals ferrats des del *Monestir de santa Maria* a *sant Jeroni*. El *camí de ferradura* per animals sortia del *pla de les Taràntules* o *pla de les Bruixes* i anava més enllà del punt on encara avui surt el corriol que s'enfila per les *escales de Jacob*. Des d'aquest indret el camí començava a baixar passant primer

un pas entre dues grans roques anomenat el *pas de Trencabarrals* per arribar a la placeta del *Pla dels Ocells*. El barral era un atuell que servia per portar líquids. Aquest itinerari és perfectament transitable encara avui en dia sense cap dificultat. En la guia Montserrat. Itinerari (1909) s'esmenta que durant l'estiu al Pla dels Ocells es venien refrescos. En la història de Montserrat, *La Perla de Catalunya. Historia de Nuestra Señora de Montserrat* escrita l'any 1677 per Gregorio de Argaiz aquest camí es anomenat *camino del Parral* perquè "*gran parte de él parece un parral de árboles*".

El *Pla dels Ocells* és un petit replà amb forces arbres que convida a reposar en el camí cap a Sant Jeroni. En aquest emplaçament hi un monòlit instal·lat per l'Institut Català de Sant Isidre l'any 1922 amb un fragment del Benedicite. Es tracta d'un fragment del llibre de Daniel que diu "*Beneïu, tots els ocells, el Senyor del cel*" (Daniel 3,80). També hi havia, com es veu en algunes postals, una petita construcció que era, com diu la guia *Montserrat. Itinerari 1909*, una petita cisterna que, en alguns moments de l'estiu, es venien senzills refrescos. Encara s'hi poden veure les restes.

Aquest indret era un important encreuament on conflueixen importants camins de la muntanya de Montserrat. El primer és *el camí ferradura*, que arriba en aquest indret des del *Pla de les Taràntules*, per continuar cap a Sant Jeroni; el segon camí és la *drecera de Sant Jeroni* que puja directament des del *monestir de Santa Maria*; l'altra camí és el que avui s'anomena *camí de les Porrasses* que s'enfila cap el *coll de la cana Plana*; d'aquest camí, quasi al seu començament sortia un caminó que mena a la *roca dels Falcons*. Del *pla dels Ocells* sortia un altre camí, en Jordi Oliver diu que era conegut com el *camí de la Murdela* perquè, després de pujar fins el *serra de l'Alzina de les Papparres* baixava cap els Pollegons i després de passar per la *cova de la Murdela* arribava al *camí del Pont*. Aquest darrer camí que surt del Pla dels Ocells, tot i que avui és quasi un caminó poc transitat, havia estat un dels importants vials de comunicació entre el monestir de Santa Maria i la vessant sud de la muntanya. A la guia de 1909 es diu que de amb el camí anterior es pot anar també a la *rabassa d'en Bertran* si s'agafa el brancal que va per l'*Artiga Baixa*.

Des del *Pla dels Ocells* el *camí de ferradura* continuava pujant pel marge dret del *torrent de Santa Maria* i en algun punt pel mateix torrent. Després del pla i després de passar per una carbonera s'arriba al *pla dels Escurçons*, que també era una gran carbonera, i a continuació s'arriba a les anomenades *Bassetes de*

Sant Antoni. Al costat dret d'aquest indret surt un caminó que porta a l'ermita de Sant Antoni. Passat aquest indret a l'esquerra queda "*l'antich camí que ve de Collbató, anomenat camí del Pont o també de les Papparres*" perquè travessa la serra del mateix nom. Aquest camí permetia baixar a La Vinya Nova. En Joan Cabeza (1909) indica aquest camí de la mateixa categoria que el *camí de Ferradura*. De nou, avui ens trobem amb un caminó el que abans era un l'extrem d'un important camí, el *camí del Pont*, que unia el *camí de ferradura de Sant Jeroni* amb *Collbató* i la *Vinya Nova*, antiga propietat del *monestir de Santa Maria* el peu de la muntanya en la vessant sud. Avui aquest nom ha quedat restringit només al tram d'aquest camí que baixa des de la carena al costat del *torrent del Pont*.

Seguint pel *camí de ferradura* poc després, per la dreta arriba el camí que ve de l'ermita *Sant Salvador*. El *camí de ferradura* a Sant Jeroni prop de la *capella de Sant Jeroni* es bifurca. La capella fou inaugurada el 1891. El trencall principal segueix pujant en direcció al *cim de sant Jeroni* i a l'altra a l'esmentada capella. Enfront d'aquesta surten dos camins diametralment oposats, un que permet arribar al *tossal del mirador del Moro* al costat del *Montcau* o *roca del Moro*, i l'altre és l'extrem superior del *camí dels Francesos*. En el *tossal del mirador del Moro* durant anys estigué l'estació superior de l'aeri de Sant Jeroni. Aquest aeri fou inaugurat l'any 1930 i tancat l'any 1988. Superava 554 metres de desnivell i la cabina tenia una cabuda per 25 persones. Abans de pujar aquest mirador es pot agafar el caminó que baixa per la *canal de Sant Jeroni* que porta directament al *monestir de Santa Cecília*.

El *camí de Ferradura* seguia pujant. Abans d'arribar al cim el camí passa per un indret on hi hagué l'ermita de Sant Jeroni i on, anys després, es construí al damunt d'ella un restaurant. En una paret d'aquest restaurant l'any 1897 l'Associació Catalana d'Excursions Científiques instal·là un termòmetre de màximes i mínimes. El camí seguia pujant fins pujar a la *miranda de Sant Jeroni* el punt més alt de la muntanya calculat que l'any 1909 es pensava que tenia l'any 1.235,73 metres. Un esdeveniment important tingué lloc el 15 octubre 1881, amb motiu de la coronació de la Verge de Montserrat i designació de Patrona de Catalunya, es realitza una romeria literària a Sant Jeroni. La imatge de la Mare de Déu de Montserrat fou portada entre quatre blasons amb els escuts de Catalunya, València, Mallorca i Rosselló. Acompanyada entre d'altres per Milà i Fontanals, Torras i Bages, Jaume Collell, Jacint Verdaguer, Rubió i Ors, Aguiló i Fuster,

Sardà i Salvany, etc. Fent-li ofrena de Corona Poetica, al Cim de Sant Jeroni.

En aquest indret on avui hi ha un mirador amb una taula d'orientació antigament hi hagué un oratori dedicat a *Santa Maria la més alta* coronat amb una estàtua del Sagrat Cor inaugurada el 30 de maig de 1912. La construcció del *camí nou de Sant Jeroni* aprofità alguns petits trams del *camí de Ferradura* i els integrà en el seu traç.

[Camí de ferradura a sant Jeroni format GPX](#)

[Camí de ferradura a sant Jeroni format KML](#)

Camí de la drecera de Sant Jeroni

El camí de la *drecera de Sant Jeroni* era un vial per anar ràpidament des del *monestir de Santa Maria* al *camí de ferradura de Sant Jeroni* i accedí també a l'*ermita de Santa Anna*. Per descriure'l parteixo de la descripció feta per en la guia *Montserrat. Itinerari* (1909). Aquest camí existeix actualment i se'l identifica pel nom modern donat al seu inici: *escales del Pobres*. Aquest camí comença a la *font del Portal*, passava tot seguit per davant de la *casa dels pobres* i de la *porta del cementiri*, avui inexistents. Tot seguit es trobava un petit dipòsit excavat a la roca anomenat la *bassal dels coloms* que encara es pot veure. A continuació el camí puja pel costat dret del *torrent de Santa Maria* per graons tallats a la mateixa roca. Part d'aquests graons són encara observables, però han estat substituïts per graons de ciment. Després d'una estona de pujada es passa per un pas estret entre dues roques anomenat *Pas dels Francesos* o *Estret de Gibraltar* o *Trencabarralons*. Un barraló és un bóta petita per a vi de cabuda d'uns trenta-dos porrons. És un pas de força pendent on un passamà de ferro ajuda el descens. Després d'aquest pas s'arribava a una placeta amb una balma coneguda amb el nom avui de *plaça de santa Anna*; a pocs metres d'aquest indret, i a l'esquerra, hi ha les ruïnes de l'*ermita de Santa Anna*. Aquest indret és també el punt d'on surt el camí que, després de successives ramificacions permet anar a les ermites de *sant Benet*, *sant Salvador*, *santíssima Trinitat*, i continuava pel *camí de l'Arrel* des del qual es podia arribar a les ermites de *santa Creu* i *sant Dimes*, i continuar cap al *monestir de sant Cecília*. Des de la *plaça de Santa Anna* la drecera continua pujant i ràpidament s'arriba al *Pla dels Ocells* des on s'agafa l'anterior *camí de ferradura*. El traç antic d'aquest camí s'ha mantingut el mateix fins els nostres dies, tot i que s'han fet, al llarg dels anys obres de millores en el seu

manteniment. Encara avui, són apreciables en alguns punts les escales excavades directament sobre les roques obres. És un dels camins que actualment agafen molts del visitants del *monestir de Santa Maria* per fer un tomb per la muntanya.

[Camí de la dreuera de sant Jeroni format GPX](#)

[Camí de la dreuera de sant Jeroni format KML](#)

Camí nou de Sant Jeroni

El *camí nou de sant Jeroni* fou obert al construir-se el *funicular de Sant Joan* inaugurat el 9 de juliol de 1918 o 1 setembre del mateix any. El camí va planejant des del *Pla de les Taràntules* en direcció a la *regió de les Magdalenes*. En el seus inicis aprofità un tros de l'antic *camí de Ferradura*. Després de la zona de les Gorres el camí nou aprofità un petit tram de l'antic *camí dels Pollegons*. Al bell mig dels inicis d'aquest camí es troba una carbonera, just després de l'indret on comencen les escales de Jacob, venint de l'estació del funicular. La carbonera està lleugerament per damunt del camí. Després de la zona de les Gorres el camí nou aprofita parts de l'antic *camí del Pont* abans d'unir-se amb l'antic *camí de Ferradura* a l'alçada de les *Basses de sant Antoni*. Poc després de la Gorra Frígia, venint de l'estació del funicular, Icona (Instituto de Conservación de la Naturaleza) construí a finals dels anys setanta un mirador amb un vista excel·lent del *Pollegons*, la vessant sud del massís i tota la *regió de Sant Jeroni*.

Abans d'arribar al cim el *camí nou de sant Jeroni*, com feia l'antic *camí de la Ferradura*, passa per un indret on hi hagué l'ermita de Sant Jeroni i on, anys després, es construí al damunt d'ella un restaurant. En la roca que es troba al damunt d'aquest indret s'instal·là un mirador dedicat a Mossèn Cinto. La placa commemorativa porta la data de 30 XI 1952 i diu que és dels "excursionistes de Catalunya", però el monument fou inaugurat el 21 d'octubre de 1956. La discrepància de dades és que la placa està aprofitada ja que s'havia fet en ocasió d'un homenatge al poeta a Vil·lajoana, casa de Vallvidrera on morí, però que el franquisme prohibí. El camí seguia pujant fins pujar a la *miranda de Sant Jeroni* el punt més alt de la muntanya amb 1.237. On actualment hi ha una taula d'orientació instal·lada pel Centre Excursionista de la Comarca de Bages l'any 1986.

Avui en dia, el camí nou de Sant Jeroni està molt freqüentat pels visitants del massís que després d'agafar el funicular de Sant Joan volen atansar-se al cim més

alt de la muntanya. El seu gran us ha normalitzat aquest camí com la principal via d'accés a Sant Jeroni i ha desdibuixat la resta dels antics camins integrats en el seu traç.

[Camí nou de sant Jeroni format GPX](#)

[Camí nou de sant Jeroni format KML](#)

Camí a l'ermita de Santa Caterina i la balma del Penitent

Per anar a l'ermita de santa Caterina cal situar-se a les *ermites de sant Joan i sant Onofre*, en el cas de venir, de l'entorn del *monestir de santa Maria* o d'algun altre indret que porti a aquestes dues ermites. En el cas de venir de l'*antic camí de la Vinya Nova*, l'accés és per un camí que s'agafa immediatament després del *coll de la Mallanquera*. Una altra possibilitat és agafar un corriol que surt del *camí de la font Seca* i baixa en direcció a l'ermita travessant el *torrent de santa Caterina*. Crec que aquest darrer camí és més modern que l'anterior.

La guia *Montserrat.Itinerari* (1909) explica que anat pel *camí de sant Joan* abans de pujar a l'*ermita de sant Joan* surt a ma esquerra un camí que tot seguit es bifurca. El de l'esquerra mena a l'*ermita de santa Caterina* a la qual s'hi arriba ràpidament per un tram força boscós. El camí de la dreta, diu aquesta guia, que porta, igual que avui, a les mirandes de sant Joan. En aquesta guia hi ha un croquis on es s'indica que el camí abans identificat com a *camí antic de la Vinya nova* després de recórrer un bon tros estava perdut.

En relació als noms dels miradors i miranda que hi ha en aquests indrets es dona algun petit desacord. Ramon de Semir cita només de la *miranda de Sant Joan* tot i que en el lloc on l'esmenta sembla ser més ben aviat el que avui es coneix com *miranda de Santa Caterina*; en Jordi Oliver fa servir els noms de *mirador de Sant Joan* i *miranda de Santa Caterina*. En Ramon Ribera adopta una altra nomenclatura, per ell existeix el *mirador de Sant Joan* o *miranda Xica* i el *mirador de Santa Caterina*. El mapa de l'editorial Alpina només indica el *mirador de Sant Joan*. A Montserrat és freqüent trobar els nomes de mirador i miranda, com també es freqüent trobar un ús intercanviat dels noms.

L'abat Pedro de Burgos (1512-1536) diu que l'*ermita de Santa Caterina* es

trobava sota una penya en un lloc molt retirat. Les cròniques esmenten que “*estava puesta en un hondo debaxo de una peña bien apartada del tumulto de las gentes*”. L'ermita està al capdamunt d'una vall solitària protegida per una penya no massa alta. Tradicionalment, era anomenada “*l'ocellera de Montserrat*” per la gran quantitat d'ocells que hi havien en aquest indret. El pare Argaiz diu que els ocells hi anaven per l'aigua del *torrent de Sant Caterina*. Es té constància d'un ermità a l'any 1691. Argaiz descriu que aquesta ermita tenia dues cisternes i molt a prop d'ella hi havia una altre ermita, la de Sant Pere (la del Penitent) que es derruï al 1677. No es té constància que a la balma del Penitent hi hagués vida eremítica. Aquesta ermita tenia una cisterna excavada, en part, en la roca. L'ermita fou destruïda pels francesos el 1812. Ràpidament s'enrunà i el camí d'accés queda tapat per la brolla. Durant molt anys restà totalment ignorada.

Camí a la balma del Penitent

Del *camí de l'ermita de Santa Caterina*, abans d'arribar a l'ermita surt un caminó que avança per les roques en direcció sud fins la *balma del Penitent* situada al peu de l'anomenada *miranda del Penitent*. Balma obrada amb una cisterna excavada a la roca. Aquesta cisterna ha estat reconstruïda diverses vegades. Sembla que en temps força antic fou un intent no reeixit de vida eremítica i en el darrer terç del segle XX acollí un intent, tampoc reeixit, de recuperar la vida eremítica. Tot fa pensar que aquesta balma acollí una ermita amb el nom de sant Pere, però que no tenia res a veure amb el grup de quatre ermites donades l'any 888 pel comte de Barcelona Guifré el Pilós i que foren identificades més tard com sant Maria, sant Iscle, sant Martí i sant Pere. En cap cas, aquesta balma no acollí cap ermita integrada en l'eremitori montserratí.

Després de la Guerra del Francès, quan s'intentà recuperar precàriament l'eremitisme a Montserrat, alguna persona ocupà transitòriament aquest indret per fer-hi penitència. La tradició montserratina diu que la balma que fou habitada, a finals del segle XIX, per un home francès retirat per fer-hi penitència. Anys després, en el moment d'una certa revifalla de l'eremitisme a Montserrat, en els anys 60 i 70 del segle XX, alguna persona ocupés esporàdicament aquesta balma.

Les dues primeres imatges representen la disposició topogràfica i espacial dels camins que menen a l'*ermita de santa Caterina* i a la *balma del Penitent*. En la imatge topogràfica s'han indicat els tres camins en diferents color. Seguidament

hi ha un gravat de 1758 del llibre el *Compendio*. La següent imatge és el dibuix de Pere Pau Muntanya i Francesc Remart de 1790. Les següents quatre fotografies són detalls de *l'ermita de santa Caterina* i la resta de fotografies corresponen a la *balma del Penitent*.

[Camí a l'ermita de santa Caterina format GPX](#)

[Camí a l'ermita de santa Caterina format KML](#)

[Camí a la balma del Penitent format GPX](#)

[Camí a la balma del Penitent format KML](#)

[Cami a l'ermita de Santa Caterina des del camí de la Font seca GPX](#)

[Cami a l'ermita de Santa Caterina des del camí de la Font seca GPX](#)

Camins a l'ermita de Santa Magdalena

Per arribar a l'ermita de Santa Magdalena hi ha tres camins: a través de les ermites de Sant Joan i Sant Onofre, per la drecera de Sant Jeroni i pel camí de ferradura.

Camí a l'ermita de Santa Magdalena per Sant Joan i Sant Onofre

Des de *l'ermita de Sant Onofre* surt un camí de graons que puja fins trobar un camí de terra que als pocs minuts, en un petit collet entre la *Gorra Marinera* i la *Magdalena inferior*, troba a la dreta el camí de *l'escala de Jacob*. El camí segueix pujant i ràpidament arriba a les ruïnes del que fou *l'ermita de Santa Magdalena*. El camí segueix encara pujant fins arribar al cim del serrat, *miranda de Santa Magdalena*, des on hi ha una excel·lent vista i pel camí es poden veure algunes restes de l'antiga cisterna de l'ermita.

[Camí a l'ermita de santa Magdalena per sant Joan i sant Onofre format GPX](#)

[Camí a l'ermita de santa Magdalena per sant Joan i sant Onofre format KML](#)

Per la drecera de Sant Jeroni. Les escales Jacob

La guia *Montserrat. Itinerari* (1909) explica un itinerari a *l'ermita de Santa*

Magdalena en els següents termes. Es començava per la *font del Portal* i s'anava primer a l'*ermita de Santa Anna* per la *drecera de Sant Jeroni* i des d'allí es continuava per la *drecera de Santa Anna* per pujar al *camí de Ferradura de Sant Jeroni*. Arribats a aquest camí s'anava en direcció al *Trencabarrals* i tot seguit a "*ma esquerra es veu un camí que en pocs minuts i per mig d'una boscúria encisadora porta al preu d'una escala de 91 graons oberts entre dues roques, anomenada escala de Jacob*". Aquesta escala passa entre la *Gorra Marinera* i la *Magdalena inferior*. Aquesta escala s'anomena, en honor al relat bíblic, escala de Jacob. Abans de començar l'escala hi ha una font d'aigua cristallina, *cisterna de Jacob*, i que la guia de 1909 presenta com la més alta de la muntanya circumstància que avui, amb unes mesures més precises, es veu que no és així. Sí que és una de les més altes.

Les escales acaben en un petit collet, anteriorment esmentat, des d'on surt el camí cap a l'*ermita de Santa Magdalena* i el seu mirador. Aquest camí, en el seu tram inicial, està excavat a la roca. Després del coll esmentat, el camí baixa en marrades cap el camí de Sant Joan menant a les ermites de Sant Joan i de Sant Onofre.

La construcció del *camí nou de sant Jeroni* l'any 1918 alterà la descripció d'aquest camí. Les *escales de Jacob* ja no s'agafen des del *camí de Ferradura* sinó directament des del propi *camí nou de sant Jeroni*. El primer tram d'aquest antic traçat, que la crònica de la guia *Montserrat. Itinerari* descriu com un camí que passa per "*mig d'una boscúria encisadora*" el seu desús l'havia fet desaparèixer, bàsicament pel creixement de la vegetació. Recentment s'ha pogut recuperar aquest camí amb els dos finals inferiors marcats en el mapa de Joan Cabeza.

[Camí per les escales de Jacob format GPX](#)

[Camí per les escales de Jacob format KML](#)

Antic camí de la Vinya Nova (Bassal dels Corbs)

Es conserva molt poc de l'*antic camí a la Vinya Nova* des del *monestir de Santa Maria de Montserrat*. A l'any 1909 es considera que es manté el primer tros: la *canal dels Avellaners* i un tros del *camí de ferradura* que porta a *Sant Jeroni*. Com que antigament no estava obert el camí que anava des del *Pla de les Taràntules* a la capella i a l'*ermita de Sant Joan* s'havia d'anar pel *camí de ferradura* i seguir

després cap a les *ermites de Sant Joan i Sant Onofre*. A continuació s'anava en direcció a l'*ermita de Sant Caterina* i, poc abans d'arribar-hi, sortia un camí que donava la volta a la *miranda de Sant Joan* passant per entre dues roques on encara es veuen vestigis de graons tallats a la roca.

Tot seguit el camí s'orientava cap a Ponent passant al costa del *bassal dels Corbs* i baixant per unes canals s'ajunta amb el *camí de les Artigues*, en concret a nivell de de l'*Artiga Baixa* en el *serrat d'en Muntaner* s'ajunta amb el camí que ve de l'*Artiga Alta*. Al final el camí arriba a la *rabassa d'en Bertran* al costat de Collbató. Aquest camí avui encara existeix. Aquest camí es troba dibuixat en tots els mapes des de Joan Cabeza fins avui.

[Camí de la Vinya Nova format GPX](#)

[Camí de la Vinya Nova format KML](#)

Camí a la balma de Sant Martí

Es tracta d'un camí, o camins, força desconeguts i d'origen incert, tot i que sembla que el camí principal està vinculat a l'activitat dels carboners i els altres caminois són camins d'enllaç aplicant l'expressió afortunada de Jordi Oliver. La cartografia moderna representa entorn a aquesta balma l'existència de dos camins separats, quan en realitat penso que es tracta d'un únic camí, bàsicament fets per anar a dues carboneres que es troben al peu de la cara sud de la *Gorra Frígia* i que després, per altres usos, escalada i trànsit per canals equipades, s'han consolidat uns caminois d'enllaç amb el *camí nou de sant Jeroni*.

Del camí *antic de la Vinya Nova* o del *bassal dels Corbs*, just abans d'arribar a aquest indret tot pujant, surt un corriol abans d'arribar a la *Miranda de Santa Magdalena* que flanqueja aquesta roca i avança, en algun punt per damunt de roca en algun pas bastant degradat. La resta del camí és ampla i ben obrat, indicatiu del seu us per animals de bast. Aquest camí arriba a dues carboneres, la primera força gran i ben construïda, i la segona amb unes murs de suport per guanyar terreny a la muntanya.

La primera carbonera està just al peu de la *Gorra Frígia* i la segona carbonera està al final de la part superior del *torrent dels Llorers*. Des de la primera plaça carbonera surt un costerut caminó que s'enfila fins a la base mateixa de la roca on hi ha una gran balma anomenada popularment, per error, en el qual també hi

ha caigut l'ens gestor de l'espai natural de la muntanya, de denominar-la *ermita de sant Martí*. Lluny de tota mena de versemblança amb la primitiva esglesiola associada amb document fundacional del *monestir de santa Maria*. Com que el nom de sant Martí s'ha consolidat a aquest indret, seria més adient identificar la balma com la *balma de sant Martí*. Probablement aquesta balma, per les seves dimensions i situació, era un bon indret per fer-hi estada els carboners que treballaven en la carbonera situada pocs metres avall. A prop d'aquesta balma hi ha, a la base de la *Gorra Frígia*, una creu picada a la roca. Jordi Oliver pensa que aquesta creu picada a la pedra està "*marcant el territori, uns vint-i-cinc metres avall, en l'esquenall base de la Gorra Frígia, a ma dreta de la balma*". Aquesta balma està habilitada actualment per fer-hi estada amb un cert grau de confortabilitat gràcies a diversos paraments. En Ramon Ribera ha identificada aquesta balma com a *balma de santa Magdalena*.

D'aquesta balma el caminó que ve de la carbonera segueix pujant fins arriba a un petit coll situat entre la *Gorra Frígia* i la *Magdalena superior*. Aquest coll era el pas obligat per algunes vies d'escalada de la *Gorra Frígia*. Des d'aquest coll es baixa, mig per roca mig per una canal, ajudats en una tram per un equipament artificial, fins el *camí nou de sant Jeroni*. Algunes persones acostumen a fer aquest darrer caminó per accedir ràpidament a la *balma de sant Martí*.

El camí que ve de l'*antic de la Vinya Nova* o del *bassal dels Corbs* després de passar per la primera gran plaça carbonera continua en direcció a la capçalera del *torrent dels Llorers* on novament es troba una carbonera amb importants murs per assegurar-ne la base. El caminó esdevé rost i s'acosta a la base d'una roca de la regió de la *Processó dels Monjos* anomenada la *Doble*. Ente aquesta roca i unes cotes veïnes, *cota 420* principalment, hi ha unes roques despreses que han format una petita cavitat. Aquest indret està obrat i serveix de bon aixopluc. En algun tram de pujada aquesta petita cavitat es veuen uns petits murs que donen consistència al camí. Actualment, des de la segon carbonera surt un costerut caminó que s'enfila per anar a buscar la base de la *Gorra Frígia* per arribar a un petit collet entre aquesta roca i la *cota 416*. Amb una petita grimpada es puja aquesta cota des d'on hi ha una extraordinària vista de la *Plantació*. Passat aquest coll el camí baixa ràpidament fins a situar-se a la capçalera d'un torrent que és la capçalera principal del *torrent de l'Artiga alta*. Tot seguit el caminó s'enfila per una clapa rocosa, les arrel i arbust ajuden a fer més fàcil la pujada, fins arribar a un nou coll pedrós i ampli situat entre la *Gorra Frígia* i la

roca d'en Pere. Es batejà amb aquest nom aquesta roca en homenatge al gran montserratí Pere Bosquets, animador del grup Amics del Sol. Des d'aquest coll, amb una extraordinària vista, el camí baixa ràpidament a trobar el *camí nou de sant Jeroni*.

[Camí a la balma de sant Martí format GPX](#)

[Camí a la balma de sant Martí format KML](#)

[Camí d'enllaç pel coll entre la Gorra Frígia i la Magdalena superior, format GPX](#)

[Camí d'enllaç pel coll entre la Gorra Frígia i la Magdalena superior, format KMZ](#)

[Camí d'enllaç pel coll entre la Gorra Frígia i la roca d'en Pere, format GPX](#)

[Camí d'enllaç pel coll entre la Gorra Frígia i la roca d'en Pere, format KMZ](#)

Camí a l'ermita de Sant Antoni

Antigament, quant encara no existia el *camí nou de sant Jeroni*, per anar a l'ermita de sant Antoni es recomanava agafar qualsevol camí que portés a l'ermita de Sant Jeroni i arribats a l'alçada de les *basses de Sant Antoni* prendre un camí que pujava directament a l'ermita. L'extrem inferior d'aquest camí es trobava en el *camí de Ferradura de sant Jeroni*, quasi bé enfront de l'inici superior del *camí del Pont*. Tot pujant, el *camí de sant Antoni* es creuava amb el *camí de les Lluernes* va transcorre per la part alta de la serra del mateix nom connectant el camí de Ferradura amb l'ermita de Sant Salvador. La guia *Montserrat. Itinerari* (1909) explica que poc abans d'arribar a l'ermita es trobava un viarany a ma esquerra que, donant la volta a unes roques, porta als *ecos de Sant Antoni*. Si es volia anar al Cavall Bernat, la guia de 1909 indica que cal agafar el camí cap a l'ermita de Sant Salvador i ben aviat es veu a l'esquerra un corriol que atansa a aquesta monòlit emblemàtic del massís.

En els mapes de la Guia Baedeker de 1898 i de Joan Cabeza de 1909 s'indica que el *camí de l'ermita de sant Antoni* surt de l'entorn de les *basses de Sant Antoni* i s'enfila resseguint un torrent i puja recta fins a l'ermita. En aquests mapes pot veure's com l'origen d'aquest camí està quasi enfront del *camí del Pont*. Era la traça antiga d'aquest camí perquè la construcció del *camí nou de sant Jeroni* alterà una mica la disposició entre del *camí de l'ermita de sant Antoni* amb el

camí del Pont. Actualment la situació és una mica diferent a la presentada per les antigues cartografies. Avui, s'ha consolidat un camí per anar a l'ermita que surt uns metres més amunt del punt descrit en la guia Baedeker o en *Montserrat. Itinerari*. Aquest corriol acaba en el *camí de les Lluernes*, quasi enfront del *cap de Mort*. La cartografia de Ramon de Semir de 1949 simplifica l'inici inferior del *camí de l'ermita de sant Antoni*, incorpora la traça del *camí nou de sant Jeroni*, suprimeix la part inicial del *camí del Pont* i dibuixa el camí de l'ermita com un corriol que s'enfila quasi en línia recta.

En la *Guia Montserrat* editada l'any 1943 pel monestir de santa Maria s'indica que hi ha varis camins per anar a l'ermita de sant Antoni. Segons aquesta guia “*el más descansado es subir por el funicular de san Juan, y una vez arriba, se va siguiendo por el camino nuevo de san Jerónimo hasta llegar enfrente de san Antonio. Allí se baja hasta encontrar el senderó viejo, y en un paso llamado Bases de sant Antoni, hay un caminito que lleva a la ermita. También se puede seguir el mismo camino de san Salvador, y pasando adelante frente al Cavall Bernat, llega uno a san Antonio. Del mismo modo puede uno llegar a san Antonio tomando el camino viejo de san Jerónimo que comienza junto a la casa de los pobres, al lado del Viacrucis, y subiendo siempre por el sendero corto sin desviarse por otros senderillos que hay a derecha e izquierda, se llega al Pla dels Ocells, y continuando arriba, el primer caminito que se encuentra a mano derecha es el de san Antonio*”. En aquesta guia es precisa més on situar els ecos de sant Antoni: “*una vez en la ermita, si uno sigue hacia la izquierda, pasando por debajo de la roca llamada Cap de mort, llega a los ecos de sant Antonio*”

El gran excursionista montserratí Jordi Oliver edità l'any 1961 un mapa on el camí per pujar a l'ermita de sant Antoni s'iniciava en l'indret indicat en els mapes de final del XIX i inicis del XX. Aquest mapa era una adaptació del mapa fet per Ramon de Semir l'any 1949. El mateix Jordi Oliver feia servir un mapa de treball on modificava el traç dels camins i feia anotacions. En aquest mapa es pot veure com va tapar amb pintura blanca el primitiu camí que pujava recta a l'ermita i incorporà un nou camí que acaba al peu del *cap de Mort*. Jordi Oliver publicà també la guia *Montserrat. Guia itinerària* li dóna a aquest camí la consideració de camí d'enllaç entre el *camí de Ferradura a sant Jeroni*, que ell l'anomena *camí antic de sant Jeroni*, amb la *serra de les Lluernes*. Indicant que, un cop s'arriba a aquest camí a pocs metres es troba el camí a l'ermita de sant Antoni.

L'ermita de sant Antoni era, després de l'ermita de sant Jeroni, la situada a més

alçada del conjunt de l'eremitori. L'itinerari tradicional els peregrins, després de visitar l'ermita de Sant Salvador, era anar a l'*ermita de Sant Antoni*. No es sap quan fou construïda. Segons sembla que, en un primer moment, l'ermita estava en un lloc més inhòspit i fou traslladada posteriorment al lloc actual. L'any 1677 encara es veien ruïnes de la primitiva ermita. Des de l'emplaçament de l'actual ermita, per darrera d'on hi ha la cisterna encastada a la roca, es pot pujar per uns rudimentaris graons tallats a la pedra al capdamunt de la roca on presumiblement es trobava l'antiga ermita totalment abocada a l'estimball de la *Paret dels Diables*.

La segona ermita fou restaurada i ampliada l'any 1498 per l'abat Cisneros. Les descripcions de l'abat Pedro de Burgos (1512-1536), primer, i després del pare Argaiz, descriuen l'indret on es troben avui les ruïnes de l'ermita. En aquestes descripcions s'esmenta la proximitat del Cavall Bernat on, segons es diu en la crònica del pare Argaiz es criaven falcons. L'ermita tenia dues cisternes. *L'ermita de sant Antoni* fou destruïda durant la Guerra del Francès l'any 1812. A l'any 1855 encara es conservava una de les cisternes i l'espadanya al capdamunt d'una paret enrunada.

Des de l'ermita es té una extraordinària vista del *Cavall Bernat* i dels conjunt de roques de la *regió de sant Salvador*, de *sant Jeroni* i de les *Magdalenes*. Avui, encara són observable algunes de les restes de l'antiga ermita i una de les seves balmes ha estat habilitada com a lloc per fer-hi estada.

[Camí a l'ermita de sant Antoni format GPX](#)

[Camí a l'ermita de sant Antoni format KML](#)

Camí a les ermites de Sant Benet i de Sant Salvador

Antigament, el camí més ràpid per anar, des del *monestir de Santa Maria* a l'*ermita de Sant Benet* era, tal com diu la guia *Montserrat. Itinerari* (1909), agafar l'*escala dreta* que es trobava en un extrem del jardí monestir. Aquest era el camí fet servir pels peregrins per accedir, des del *monestir de santa Maria*, a l'eremitori montserratí. Era un trajecte pesat perquè calia pujar 900 graons, alguns excavats a la mateixa roca. Aquesta escala es construï o reformà l'any 1499. Però aquesta guia explica que aquest camí no es podia fer servir perquè, en

aquells anys, ja no era un camí públic perquè es trobava integrat en la clausura monàstica i una reixa de ferro a mig camí impedia el seu ús.

Al no poder-se fer servir *l'escala dreta* la mateixa guia esmentada diu que el millor i més còmode camí per anar a *l'ermita de sant Benet* era agafar la *drecera de Sant Jeroni* fins la placeta de *Santa Anna* i en aquest indret, abandonar la drecera, i seguir per un camí a la dreta que s'enfila cap a l'ermita. La guia *Montserrat. Itinerari* adverteix que cal estar atent perquè aquets camí, en el seus primers metres està desdibuixat al transcorre sobre roca pelada. El mateix que passa avui. A uns 180 passos del seu inici, segons aquesta guia es troba tot pujant a la dreta un caminó que porta a una petita plaça mig rodona anomenada avui *mirador dels ermitans*. La tradició explica que els ermitans anaven a aquest indret en processó per resar les lletanies els dies que es reunien tots plegats a *l'ermita de Santa Anna*. Des d'aquest indret es veu perfectament el *monestir de santa Maria*.

Més enllà d'aquest indret el camí de l'ermita de Sant Benet es bifurca. El camí de la dreta porta directament a *l'ermita de la Santa Creu*, tot i que, a principis del segle XX, tal com diu la guia *Montserrat. Itinerari*, era un camí poc aconsellable pels seus mal passos. Aquest camí en el plano de l'Alpina es identificat avui com el *camí dels Totxos*. Per anar a *l'ermita de Sant Benet* cal seguir pel camí de l'esquerra fins a una nova bifurcació. El camí que queda a la dreta porta a *l'ermita de la Santíssima Trinitat* i a l'indret conegut com la *Plana vella* o *Pla de la Trinitat*, aquest camí forma part del GR 4 i GR 172, mentre que el camí de l'esquerra és el que puja a *l'ermita de Sant Benet* per uns trams amb esglaons. El camí vers *l'ermita de la Santíssima Trinitat* ha estat anomenat algun cop com el *camí del Saurí* perquè en un moment s'hi excavà un pou en recerca d'aigua. Com diu en Ramon Ribera una obra tan costosa com inútil. Encara avui hi ha restes del petit telefèric construït per pujar i baixar materials d'aquesta obra. En el *camí dels Totxos* és apreciable la base d'una antiga torre d'un telefèric i en el *camí de l'ermita de la Santíssima Trinitat* o *camí del saurí*, al costat d'on hi havia el pou excavat en la roca hi ha mig engolida per la vegetació una petita bassetta relacionada amb aquesta activitat.

Just abans d'arribar a l'ermita existeix hi ha una nova bifurcació: la de la dreta és un altre camí, integrat avui en el PR C 19, que porta a *l'ermita de la Santíssima Trinitat* i al trencall que permet anar a *l'ermita de Sant Salvador*, mentre que el camí de l'esquerra porta directament a *l'ermita de Sant Benet*.

Aquest seria el camí habitualment fet servir antigament, i avui també, per anar a l'*ermita de sant Benet* des del *monestir de sant Maria*. Hi ha un altre corriol, menys emprat, però no per això menys interessant pels seus racons agradables, que surt de la base de la *Panxa dels bisbe* i arriba a l'ermita pel seu costat oest passant al peu de la *Miranda de sant Benet* i de la *roca d'en Barberà*. Aquest camí ja sortia a la guia Baedeker de 1898 i en el mapa de Joan Cabeza l'any 1909. Aquest corriol és un caminó d'enllaç, fent servir la terminologia de Jordi Oliver, per anar a l'ermita des del *Pla dels Ocells*. Per altra part, tots els caminons que es troben mentre es puja a l'ermita des del *camí de la dreuera de sant Jeroni*, també són vies d'accés a l'ermita des d'altres indrets de la muntanya. De tots, el més significatiu és el caminó identificat avui com a *camí de la Santíssima Trinitat*. Antigament fou el principal camí emprat pels peregrins que, després d'anar a l'*ermita de la Santa Creu* anaven a *sant Benet* passant prèviament per l'*ermita de al Santíssima Trinitat* per fer un recorregut per guanyar indulgències. Segons descriu E. Cock en el seu llibre "*Anales del año ochenta y cinco*", 1585, des de l'*ermita de la Santa Creu* sortia un "*camino muy lindo*" que portava a l'*ermita de Sant Benet*. No està clar si es refereix al *camí de la Santíssima Trinitat* o a l'actual *camí dels Totxos* on encara es veuen traces d'un camí més antic i era el que menava directament des de l'*ermita de la Santa Creu*, i l'*ermita de sant Dimes*, a l'*ermita de Sant Benet*.

L'*ermita de sant Benet* era la més moderna de totes les ermites. Es pensa que fou edificada entre 1530 i 1536 per l'abat Pedro de Burgos per tal de completar un circuit de cinc ermites (Sant Dimes, Santa Creu, Sant Benet, la Trinitat i Sant Salvador) evocadores de les cinc llagues de Jesús. La visita de les cinc ermites concedia les indulgències de les basíliques de Roma. Per aquest motiu els peregrins devots feien la visita a les cinc ermites montserratines. L'*ermita de sant Benet* fou ampliada l'any 1562 per l'Abat Garriga. Per la seva ubicació i proximitat el monestir servia de lloc de recreació pels monjos. B. Joly, al 1585, descriu que el jardí de l'ermita era ufanós i ple de flors. De la descripció feta per l'abat Pedro de Burgos es dedueix que en un temps també fou residència del pare Vicari i director dels ermitans.

Aquesta ermita fou enrunada pels francesos el 31 de juliol de 1812. Posteriorment, l'any 1816 fou restaurada, però s'abandonà definitivament el 1822. Actualment, d'aquesta antiga ermita només queda una paret que correspon a la baixada a l'hort. Molts anys després, els Oblats benedictins emprengueren la

seva restauració però, en lloc de recuperar l'antiga ermita, edificaren l'actual que fou inaugurada l'any 1927. Durant molt de temps la capella estigué tancada sense cap ús. Als anys 60 del segle passat un grup d'escaladors l'ocuparen i la convertiren en refugi lliure. Davant d'aquesta situació, la capella fou dessacralitzada i continua fins avui com a refugi. L'any 1979 un grup d'escaladors assumí la vigilància de l'espai i oferí una sèrie de serveis a les persones que hi anaven.

Com la majoria d'ermites hi havia un oratori adossat a la capella de l'ermita. En aquest cas l'oratori estava dedicat a Sant Escolàstica. Amb la particularitat de que, atès que l'advocació de l'ermita era Sant Benet, però com que aquest sant era celebrat en el monestir, aleshores Santa Escolàstica passà a ser la patrona d'aquesta ermita.

[Camí a l'ermita de sant Benet format GPX](#)

[Camí a l'ermita de sant Benet format KMZ](#)

Camí de l'ermita de sant Salvador

La guia *Montserrat. Itinerari* (1909) afirma que el camí més ràpid per anar a l'ermita de sant Salvador és anar primer a l'ermita de Sant Benet i arribar a aquesta, en lloc d'anar-hi, seguir camí amunt en direcció a l'ermita de la Santíssima Trinitat o Plana Vella. Després d'un quants metres, al peu d'una gran roca, anomenada actualment la *Trumfa*, surt un camí costerut que en un algun tram encara conserva els indicis del que havia estat un camí empedrat. Actualment, l'erosió ha destrossat els vestigis que hi havia antigament d'aquest empedrat. El camí segueix pujant decididament. Un cop flanquejada la *Trumfa* a la dreta del camí surt un caminó que té, tot i la progressiva degradació, algun esgraó. Aquest camí puja entre la *roca de sant Salvador* i la *Mòmia*, i acaba el peu del *Fesolet* o *roca del Moro Joan* on s'intueixen unes restes d'edificació que s'ha suggerit que podria ser l'antic emplaçament de l'ermita de sant Salvador. El camí de l'ermita segueix pujant i després d'una llaçada arriba on es troben les ruïnes de l'ermita de sant Salvador al costat d'una balma obrada com a lloc on sojornar.

El camí descrit en la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) no és el que feien antigament els peregrins que visitaven per devoció l'eremitori montserratí. Hi ha una interessant crònica d'Enric Cock, escrita l'any 1585, on descriu el que

semblava ser l'itinerari més freqüent per anar a visitar les ermites en aquella època. Primer es visitaven les ermites de la regió de la Tebaida. Eren les ermites més properes al monestir. S'hi pujaven per l'anomenada *escala dreta*. Aquesta primera escala sortia des de l'hort del monestir i permetia accedir ràpidament primer a l'ermita de Sant Dimes i després a la de la Santa Creu. Enric Cock (1585) descriu perfectament l'itinerari dels peregrins en la seva visita a les ermites de la regió de la Tebaida. Cock escriví "*las primeras ermitas están encima del monasterio en una peña colgada y es consagrada a San Dimas, el buen ladrón, súbase por seiscientos escalones (...) frontero a ésta está Santa Cruz o Santa Elena y de allí por un lindero camino se va para San Benito. Un poco más alto está la ermita de la Santísima Trinidad (...) de allí otra vez se sube a la de San Salvador. Estas cinco ermitas no están muy lejos una de otra. Dejadas éstas a las espaldas se sube poco a poco a San Antonio y de allí a la prosterá, San Jerónimo, la más alta de todas edificada casi en la cumbre ... Desde San Jerónimo, la más alta de todas, edificada casi en la cumbre ... Desde San Jerónimo se baja hacia otra ladera de la sierra y peñas, donde hay otras cinco ermitas, conviene a saber: la Magdalena, la más linda y lata de allí, están pegadas las de San Onofre y San Juan Bautista, una con la otras un poco más abajo. De allí se baja a Santa Catalina. Vista ésta se sube por unas escaleras de madera a Santiago de donde se ve el monasterio. La postrera y más baja de todas las ermitas es la de Santa Ana, parroquia de todas, donde todos los domingos y fiestas viene oír misa obligados*". Segons aquesta crònica es evident que el camí que uneix l'ermita de la Santíssima Trinitat i l'ermita de sant Salvador era el camí fet per aquells peregrins que visitaven ordenadament i amb devoció les ermites montserratines. Aquest camí avui està integrat en el PR C-19.

Hi ha un detall curiós en la descripció de Cock. Segons aquest autor al sortir de l'ermita de la Santa Creu s'anava a l'ermita de Sant Benet i després a la de l'ermita de la Santíssima Trinitat, tot i que la proximitat d'aquesta a l'ermita de la Santa Creu podria fer suposar que primer s'anava a aquesta i després a l'ermita de Sant Benet des d'on es podia pujar a l'ermita Sant Salvador. Però Cock no ho explica així sinó que des de l'ermita de la Santíssima Trinitat s'ascendia a Sant Salvador voldria dir que el peregrí hauria de fer el mateix camí dues vegades parcialment per anar des de l'ermita de la Santa Creu a l'ermita de Sant Benet, després retornava a l'ermita de la Santíssima Trinitat i per anar després a l'ermita de Sant Salvador. Itinerari que no té massa sentit des de l'economia de l'esforç del caminador.

Fos quin fos el camí per anar-hi, el cert és que els peregrins anaven a l'*ermita de Sant Salvador* i des d'aquesta ermita s'anava a l'*ermita de Sant Antoni*. Des de l'*ermita de sant Salvador*, com ja indicà la guia de 1909 *Montserrat. Itinerari* surt un camí relativament pla que mena primer al *coll dels Flautats* batejat avui en el mapa de l'Alpina com a *coll de Sant Salvador* que continua a través del *camí de la serra de les Lluernes*. Per aquest camí, després de passar per la *canal Plana* i la *roca dels Falcons* s'arriba al *Cavall Bernat*, després a la cruïlla amb el *camí de l'ermita de sant Antoni* i finalment al *camí de Ferradura*. És evident que, fent aquest camí a l'inrevés s'arriba a l'*ermita de sant Salvador*.

Tot aquest conjunt de camins que connectaven les ermites facilità que l'any 1868 s'ofertés la visita a les ermites costa 8 rals, segons comenta Martí i Cantó en el seu llibre *Historia de la imagen y santuario de Ntra. Sra. De Montserrat y viaje pintoresco a sus cuevas subterranas*.

L'*ermita de Sant Salvador* durant una època fou coneguda amb el nom de la *Transfiguració*. Era un ermita integrada en el grup conegut com la regió de la *Tebaida*. Avui, aquesta denominació es poc emprada i poc a poc s'anà consolidant el nom de *regió de Sant Salvador*. Aquesta ermita tenia una localització enlairada envoltada per les agulles. Es té constància de vida eremítica en aquest indret en els segles XIII i XIV. L'abat Pedro de Burgos (1512-1536) descriu "*está la hermita de S.Salvador muy apacible y de buena vista. Ésta tiene una capilla toda dentro de una peña y sube la roca sobre ella en grandísima altura y el techo de esta capilla parece de jaspe*". L'ermita estava situada al peu de la *roca de Sant Salvador* i, en concret, al peu del que s'anomena avui la *Trompa de l'Elefant*. Ara només queden unes runes i les restes visibles de la cisterna.

Al costat de l'ermita, a la roca mateixa i integrat en el jardí, hi ha una gran balma on hi havia l'oratori extern d'aquesta ermita dedicat a la *Nativitat de Nostre Senyor*. En el retaule d'aquest oratori hi havia una imatge de sant Josep vestit de pelegrí i amb un barret a la mà que semblava demanar caritat. La presència d'aquesta estàtua va fer pensar per error, a més d'un, que l'ermita estava dedicat a sant Josep tal com es pot veure en algunes cròniques dels segles XVII i XVIII. Aquesta balma té 8,40 m de profunditat, 4,5m d'amplà i 2,70 d'alçada. Era quasi rodona, tenia una llanterna al damunt i es trobava separada de les habitacions de l'ermità però dins del jardí. Les cròniques descriuen aquest oratori com l'ermita vella. A l'any 1684 s'esmenta que tenia una retaule del Salvador (la Transfiguració) mentre que en un inventari de 1703 i un altre posterior de 1734

parlen d'un retaule dedicat a Santa Caterina.

L'ermita tenia dues cisternes. Una d'elles és encara avui ben evident. Diverses cròniques expliquen que abans de l'actual emplaçament estigué en un altre indret. Algunes cròniques diuen que la balma podria haver estat l'indret original de l'ermita i altres opinions suggereixen que antigament podia haver-se construït al peu de la roca anomenada el Fesolet on es veuen alguns indicis d'alguna construcció primitiva. Al peu d'aquesta ermita foren assassinats el 25 de juliol de 1811 els ermitans P. Picañol i P. Crospis. L'ermita de Sant Salvador fou cremada pels francesos, com totes les altres, el 31 de juliol de 1812, restaurada l'any 1816 i habitada durant uns anys i abandonada definitivament el 1821.

[Camí a l'ermita de sant Salvador format GPX](#)

[Camí a l'ermita de sant Salvador format KML](#)

Camí de l'ermita de Sant Benet a la Drecera de Sant Jeroni

A la part nord de l'ermita de Sant Benet, al darrera del seu absis, surt un caminó ja dibuixat en el mapa de Joan Cabeza, Ramon Ribera i editorial Alpina, però no en de Ramon de Semir. Aquest camí passa al peu de la roca d'en Barberà, la Miranda de Sant Benet i la Panxa dels Bisbe al peu de la qual es troba amb el camí de la drecera de Sant Jeroni.

[Camí de l'ermita de sant Benet a la Drecera de sant Jeroni format GPX](#)

[Camí de l'ermita de sant Benet a la Drecera de sant Jeroni format KML](#)

Pas dels Flautats

Entre el *Fesolet* o *roca del Moro Joan* i la *roca de Sant Salvador* hi ha un petit coll amb un pas estret que permet baixar del cantó occidental del *Flautats* cap a la *serra de les Lluernes*. Actualment hi ha dos camins que, des d'indrets diferents, possibiliten accedir a aquest coll. Un surt del camí de l'ermita de sant Salvador i l'altre del camí de l'ermita de la Santíssima Trinitat.

El primer camí, el que surti del camí de l'ermita de sant Salvador, té el seu inici passat un petit collet, el *coll de la Trumfa*, al peu de la roca del mateix noms.

Mentre el camí principal segueix pujant cap a l'ermita a la dreta surt un caminó que, després d'una curta baixada flanqueja de la *Trompa de l'Elefant* i s'enfila per una canaleta entre aquesta roca i la *Mòmia*. Ara el camí està desdibuixat pels aiguats de l'any 2000, però encara són evidents uns graons excavats a la roca. Des del coll el camí transcorre primer entre la *Mòmia*, a la dreta, i la *Trompa de l'Elefant*, a l'esquerra, i s'apropa a aquesta roca per contornejar-la. Després de la pujada s'arriba a l'ampli *coll de la Mòmia* on es conflueix amb l'altra camí.

El segon camí surt del *camí de l'ermita de la Santíssima Trinitat*. Anant cap aquesta ermita tot just passada l'*agulla del Camí* a ma esquerra surt un caminó força malmès que, en forta pujada i avançant per intuïció flanqueja per la cara nord la *Momieta* i la *Mòmia*. Val la pena gaudir de l'extraordinària vista que hi ha en el coll entre la *Momieta* i el *contrafort de la Momieta*. Un cop passada aquesta roca s'arriba al *coll de la Mòmia* i a la confluència amb l'anterior camí..

En el *coll de la Mòmia* hi ha extraordinàries vistes a la *Mòmia* i a la *Trompa de l'Elefant* i la *roca del San Salvador*. Des del *coll de la Mòmia* el camí avança pujant lleugerament dins d'un bosc fins arribar al petit coll al peu d'una roca a tocar del *Fesolet* o la *roca del Moro Joan*. En aquest indret, abans de sortir del coll, val la pena treure el cap en una *escletxa* que hi ha a la cara sud del *Fesolet* i la petita roca del coll per gaudir de la gran vista que es té de la *serra de les Lluernes*, les roques i agulles de l'entorn del *Cavall Bernat* i la *regió de sant Antoni*. A l'entorn del *Fesolet* hi ha restes d'una antiga construcció que poden estar relacionades amb una altra que es veu en l'anomenat *braç de la Mòmia*. Pot ser aquestes restes estan associades a l'antic emplaçament de l'*ermita de sant Salvador*, la qual, segons alguna crònica antiga, estava situada en un indret proper el *Fesolet*. L'existència d'uns graons excavats en la roca en el camí de pujada des del *camí de sant Salvador* explicaria que ens trobem davant d'un camí antic amb la funció de relacionar aquests indrets.

Es baixa del *coll del Pas dels Flautats* per una estreta canaleta ajudant-se amb els diferents arbusts que hi ha. Després d'una pronunciada baixada es ressegueix una cornisa al peu de la *roca de sant Salvador*. Després d'entrar un moment al bosc, el camí continua baixant passant al costat de la *roca de les Lluernes* arribant tot seguit al *camí de la serra de les Lluernes*.

Aquests dos camins no figuren en algunes de les cartografies montserratines. No hi són en el mapa de Joan Cabeza de 1909, però tampoc en els croquis de Llorenç

Estivill de 1949, el mapa topogràfic de Ramon de Semir de 1949 o el mapa de camins que dibuixà Pere Bosquet per il·lustrar el seu llibre sobre itineraris montserratins de 1961. La primera referència que he trobat sobre aquests camins és en el guia d'itineraris montserratins de Ramon Ribera en la seva primera edició de 1975. Parla d'aquests camins i els representa en la cartografia que acompanya el llibre. Per aquells anys, les edicions de l'editorial Alpina, no representaven aquests camins. El mapa de 1978 d'aquest editorial no mostra cap dels dos camins. Però en el mapa de 1984 es pot veure ben dibuixat un dels dos camins: el camí que surt del camí de l'*ermita de sant Salvador*. El mapa de 1989 d'aquesta mateixa editorial ja representa els dos camins però, curiosament, el mapa de 1996 torna a representar només el camí que surt de l'*ermita de la Santíssima Trinitat*. Posteriorment, l'edició de 2009 i les següents, ja es representen els dos camins emfatitzant, per la tipografia emprada, el camí que surt del *camí de l'ermita de la Santíssima Trinitat*.

[Camí del pas dels Flautats format GPX](#)

[Camí del pas dels Flautats format KML](#)

Camí del coll de la Mòmia

Des del coll de la Mòmia, on s'hi pot arribar pel camí del Pas dels Flautats, surt un camí que, després de transcórrer per una zona boscosa, va a trobar el camí de l'ermita de la Santíssima Trinitat flanquejant la vessant nord de la Mòmia i de la Momieta. Aquest camí està dibuixat en el mapa de Ramon Ribera.

[Camí del coll de la Mòmia format GPX](#)

[Camí del coll de la Mòmia format KML](#)

Camí de la serra de les Lluernes

A la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) s'indica que des de l'*ermita de Sant Salvador* surt un camí en direcció a la *canal Plana*. Abans passa pel *coll de sant Salvador*, coll entre la *roca de sant Salvador* i la *roca de l'Avortó* i la *Penyada*, on hi ha la cruïlla amb el caminó que permet pujar a la *roca de sant Salvador*. En aquest coll són encara visibles, com en altres indrets, algunes de les tanques que es construïren per delimitar el recinte del monestir. Després d'una curta baixada es passa per un coll, entre la *cota 571* i la *roca de Sant Salvador* on són ben

visibles els murs per fer la rampa del camí. Tot seguit el camí baixa, i al davant apareix tota *la serra de les Lluernes* en la seva extensió. Es passa per la *roca de les Lluernes*, i poc després s'arriba al *coll de la canal Plana* on hi ha la cruïlla del *camí de la canal Plana* i el *camí de les Porrasses*. El camí segueix en direcció est passant a tocar de la part alta del *serrat del Forat del Vent* i la part superior del serrat de on hi ha la *roca dels Falcons* i avança en direcció al *Cavall Bernat*, a la dreta es deixa el caminó que hi mena, i es passa al costat de la balma del mateix nom, antigament lloc d'aixopluc de molts escaladors.

El *camí de la serra de les Lluernes*, després de trobar-se amb al *camí de l'ermita de Sant Antoni* continua per sota el *Cap de Mort*, es troba amb el caminó que permet arribar a la *canal dels Arínjols* i finalment arriba al *camí de ferradura de Sant Jeroni* encara que, segons comentava la guia de 1909, en aquella època el tram final era molt difícil perquè era perdedor. Actualment aquest tram final no ofereix cap dificultat.

Aquest camí segueix tota la carena de la *serra de les Lluernes*. Aquesta situació li dona unes magnífiques vistes de la *regió de les Magdalenes*, dels *Flautats*, del *Cavall Bernat*, de tota la zona del *serrat de les Onze* amb l'*ermita de sant Antoni*, el *Cap de Mort*, el *serrat de Patriarques*, de tota l'extensió del serrat de Bellavista o la *serra de l'Alzina de les Papparres*, l'*Albarda Castellana*, la *regió de sant Jeroni* i als fons el *Montgròs* i la *roca Plana dels Llamps*. Val la pena transitar per aquest camí per gaudir de les seves vistes extraordinàries. Aquesta carena tanca el *torrent de Santa Maria* pel seu costat dret. Aquest camí fou anomenat per Ramon Ribera com *camí de la serra de les Lluernes*.

[Camí de la serra de les Lluernes format GPX](#)

[Camí de la serra de les Lluernes format KML](#)

Camí a l'ermita de la Santíssima Trinitat

Antigament, el peregrins que des del *monestir de santa Maria* volien anar a l'*ermita de la Santíssima Trinitat* agafaven l'*escala dreta* i ràpidament hi arribaven després de passar per l'*ermita de la Santa Creu*. Quan es restringí l'accés a aquesta escala per haver quedat integrada dins de l'àmbit de la clausura monàstica la manera més habitual per anar a aquesta ermita era sortir de l'entorn de l'*ermita de sant Benet*. Actualment, per anar a l'*ermita de la Santíssima*

Trinitat hi ha diversos camins.

El primer camí permet anar directament a *l'ermita de la Santíssima Trinitat* des de *l'ermita de sant Benet*. Aquest camí és rellevant perquè passa per la cruïlla on s'agafa el camí *l'ermita de sant Salvador*. Donada l'accessibilitat ràpida entre les dues ermites es podria identificar el camí com a *camí de la Santíssima Trinitat* tal fa Pere Bosquets en el seu mapa de camins de 1961. Avui aquest camí està integrat dins del PR C-19.

El segon camí surt del camí de *l'ermita de sant Benet* i no condueix directament a *l'ermita de la Santíssima Trinitat* sinó que arriba al *Pla de la Trinitat* o *Plana la vella*, tal com ho consideren algunes persones, o simplement *Pla de la Trinitat*, des d'on surt un caminó que puja a l'ermita. L'indret del *Pla de la Trinitat* o la *Plana la vella* és una important cruïlla de camins. El camí de la dreta baixa per anar a *l'ermita de la Santa Creu* i després a *l'ermita de sant Dimes*; el de l'esquerra puja i tot seguit té una bifurcació. Un caminó a l'esquerra mena a *l'ermita de la Santíssima Trinitat* i l'altre camí travessa el *Pla de la Trinitat* i progressa vers el *monestir de Santa Cecília resseguint la vessant Nord-Est* de la muntanya. És el *camí de l'Arrel*. Aquest camí és també una forma d'accés a *l'ermita de la Santíssima Trinitat* en el cas de venir de la part occidental del massís montserratí. Per la funcionalitat d'aquest camí podria anomenar-se *camí del Pla de la Trinitat* doncs sembla que aquesta era la seva missió original. Aquest camí ha estat anomenat algun cop com el *camí del Saurí* perquè en un moment s'hi excavà un pou en recerca d'aigua. Com diu en Ramon Ribera una obra tan costosa com inútil. Encara avui hi ha restes del petit telefèric construït per pujar i baixar materials d'aquesta obra. En aquest camí, al costat d'on hi havia el pou excavat en la roca, hi ha mig engolida per la vegetació una petita basseta relacionada amb aquesta activitat. Avui aquest camí forma part del GR 4 i GR 172. En aquest camí, i en el seu entorn, encara s'hi veuen restes de les portes i filats que tancaven una part de la muntanya, fins el punt que, com diu la *guia Montserrat* de 1943 que per transitar-hi era "*necesario el previo consentimiento del Monasterio*".

Aquests tres camins, molt emprats actualment pels senderistes, són els mateixos que s'expliquen en la *guia Montserrat itinerari* de 1909 i estan perfectament recollits també en els mapes i cartografies des de finals del segle XIX.

L'ermita de la Santíssima Trinitat era una de les cinc ermites, juntament amb

Sant Dimes, Santa Creu, Sant Benet i Sant Salvador, evocadores de les cinc llagues de Jesús visitades i la seva visita pels pelegrins concedia les indulgències de les basíliques de Roma. Per aquest motiu els peregrins devots feien la visita a les cinc ermites montserratines. El viatger alemany Tomas Münzer, en la crònica a la seva visita a algunes ermites montserratines l'any 1494, comentà que al pujar per l'*escala dreta* la primera ermita que es troba és l'*ermita de Sant Dimes*, després l'*ermita de la Santa Creu* i després l'*ermita de la Santíssima Trinitat*. Aquest ordre sembla més lògic que el descrit per Enric Cock en la descripció de la seva visita a l'eremitori montserratí feta l'any 1585. En la seva crònica indicà el que li semblava ser l'itinerari més freqüent per anar a visitar les ermites en aquella època. Segons Cock primer es visitaven les ermites de la regió de la Tebaida. Eren les ermites més properes al monestir. S'hi pujaven per l'anomenada *escala dreta*. Aquesta primera escala sortia des de l'hort del monestir i permetia accedir ràpidament primer a l'ermita de Sant Dimes i després a la de la Santa Creu.

Enric Cock (1585) descriu perfectament l'itinerari dels peregrins en la seva visita a les ermites de la regió de la Tebaida. Cock amb aquests termes: "*las primeras ermitas están encima del monasterio en una peña colgada y es consagrada a San Dimas, el buen ladrón, súbase por seiscientos escalones (...) frontero a ésta está Santa Cruz o Santa Elena y de allí por un lindero camino se va para San Benito. Un poco más alto está la ermita de la Santísima Trinidad (...) de allí otra vez se sube a la de San Salvador. Estas cinco ermitas no están muy lejos una de otra. Dejadas éstas a las espaldas se sube poco a poco a San Antonio y de allí a la proster, San Jerónimo, la más alta de todas edificada casi en la cumbre ... Desde San Jerónimo se baja hacia otra ladera de la sierra y peñas, donde hay otras cinco ermitas, conviene a saber: la Magdalena, la más linda y lata de allí, están pegadas las de San Onofre y San Juan Bautista, una con la otras un poco más abajo. De allí se baja a Santa Catalina. Vista ésta se sube por unas escaleras de madera a Santiago de donde se ve el monasterio. La postrera y más baja de todas las ermitas es la de Santa Ana, parroquia de todas, donde todos los domingos y fiestas viene oír misa obligados*". Segons aquesta crònica es evident que el camí que uneix l'ermita de la Santíssima Trinitat i amb l'ermita de sant Benet amb l'extensió per anar a l'ermita de sant Salvador era el camí fet per aquells peregrins que visitaven ordenadament i amb devoció les ermites montserratines. Aquest camí avui està integrat en el PR C-19.

Hi ha un detall curiós en la descripció de Cock. Segons aquest autor al sortir de l'ermita de la Santa Creu s'anava a l'ermita de Sant Benet i després a la de l'ermita de la Santíssima Trinitat, tot i que la proximitat d'aquesta a l'ermita de la Santa Creu podria fer suposar que primer s'anava a aquesta i després a l'ermita de Sant Benet des d'on es podia pujar a a l'ermita Sant Salvador. Però Cock no ho explica així sinó que des de l'ermita de la Santíssima Trinitat s'ascendia a Sant Salvador voldria dir que el peregrí hauria de fer el mateix camí dues vegades parcialment per anar des de l'ermita de la Santa Creu a l'ermita de Sant Benet, després retornava a l'ermita de la Santíssima Trinitat i per anar després a l'ermita de Sant Salvador. Itinerari que no té massa sentit des de l'economia de l'esforç del caminador. Aquest ordre de visita anotat per Cock sembla incongruent i contradictori amb la crònica més antiga de Tomas Münzer.

El paisatge de l'ermita de la Santíssima Trinitat estava dominat per una àmplia zona de terreny al redós de les *agulles dels Flautats* i de la *regió de Sant Salvador*. De totes les ermites, sembla que l'ermita de la Santíssima Trinitat era la més espaiosa. Es pensa que fou la primitiva ermita fou reedificada per l'ermità Bernat Boil (1480-1492) abans d'embarcar-se en el segon viatge de Colom a les Amèriques. L'abat Pedro de Burgos (1512-1536) descriu el lloc como "*más apazible lugar y de más llanura que todas las otras*" ermites. El pare Gregorio de Argaiz comenta que l'ermita original estava a cent cinquanta passos més enllà en direcció de Ponent i es trobava situada en una penya "*solia estar ciento cincuenta pasos más a Poniente, cuyas ruinas perservan en una peña*" de l'actual ermita. Si 150 pasos corresponen al doble pas, vol dir que aquesta distància equival a uns 100 metres i això portaria aquesta suposada ermita primitiva a l'entorn del torrent situat entre la *Momieta* i el *Sereno*.

L'actual ermita fou construïda l'any 1625, el primer any de l'abadiat del pare Beda Pi. Aquesta nova ermita tenia una cisterna nova i el mateix abat, a l'any 1629, el darrer any del seu abadiat, feu construir un saló-dormitori destinat als monjos que hi anessin. En els anys 1649-1650 l'abat Martí feu aixecar un pis. Era, de totes les ermites de l'eremitori montserratí, la única que tenia dos pisos. Pel seu emplaçament i per la seva construcció era l'ermita més espaiosa i ben considerada. Tenia sis cambres preparades per acollir visitants. Donades les seves característiques de major habitabilitat i confortabilitat tenia nombrosos estadants dels monestir: monjos, llecs i escolans, i algun hoste. Això va provocar alguna observació dels visitadors benedictins que criticaven la relaxació de la vida

claustral quan es feia estada en aquesta ermita. Laborde (1806) diu que aquesta ermita es podia comparar, en quan a bellesa, a les belles cases de camp de l'entorn de Florència. Era una ermita molt visitada i apreciada.

Fou destruïda el 1812 pels francesos. Posteriorment fou reconstruïda l'any 1816 per retornar a fer-hi vida eremítica. Però s'abandonà definitivament la vida eremítica arran de l'assassinat del seu ermità P. Gaspar Soler el 24 d'abril de 1822. Arran d'aquest fet luctuós es decidí que els quatre ermitans que encara estaven en algunes ermites baixessin al monestir. Amb aquesta decisió es posà fi a la vida eremítica a la muntanya de Montserrat. A l'any 1858 només quedaven en peu l'oratori i les parets de l'hort.

L'oratori d'aquesta ermita estava dedicat al Jesucrist Crucificat per això hi ha havia un gran Sant Crist. Segons el pare Francesc Xavier Altés (2010) aquest oratori és la construcció que encara està en peus a l'extrem occidental de les actuals ruïnes de l'ermita. És una edificació de planta quasi quadra que la paret posterior és roca. A l'any 1945 es construí un teulat a dues vessants.

[Camí al Pla de la Trinitat format GPX](#)

[Camí al Pla de la Trinitat format KML](#)

[Camí a l'ermita de la Santíssima Trinitat format GPX](#)

[Camí a l'ermita de la Santíssima Trinitat format KML](#)

Camí del Pas de l'Arrel o camí de l'Arrel

El Pla de la *Santíssima Trinitat* o de la *Plana la Vella*, tal com indica la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909, és una important cruïlla de camins. Un camí puja a l'ermita de la *Santíssima Trinitat*; un altre camí baixa a les ermites de la *Santa Creu* i de *Sant Dimes*; un altre mena al *camí de sant Benet* i un altre camí travessa la *Pla la vella* flanqueja la *regió dels Flautats* i continua planejant per vessant Nord-Est de la muntanya fins l'indret conegut com el *Pas de l'Arrel*, al creuar la *canal dels Arítjols* a sota de les *roques del Duc*, continua per la *Bateria Alta de l'Hospitalet* i tot seguit es baixa a la *carretera de can Maçana* fins arribar al *monestir de santa Cecília*.

Mereix aturar-nos, encara que sigui breument, en la localització de l'indret

anomenat *Plana la Vella*. Cert que la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 equipara aquest nom amb el de *Pla de la Trinitat*, però en el dibuix de Pau Montaña i Francesc Remart de 1790 situa la *Plana la Vella* a la cara nord de la *regió dels Flautats*. Indret que s'estendria entre el final dels *Flautats* i el *torrent de la font del Gat*, tal como s'indica en la cartografia de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, i l'editorial Alpina. Per Bosquets, autor d'una guia d'itineraris publicada a principis dels anys 60 del segle passat, fa servir els dos termes com a sinònims mentre que Ramon Ribera en la seva guia publicada en primera edició l'any 1992 diferencia les dues planes. El cert que sembla tenir més entitat separar les dues planes assumint que formen part d'una mateixa entitat geogràfica. Tant el *Pla de la Trinitat* com la *Plana la vella* formarien part d'una gran planúria que s'estén al peu de la vessant est i nord la *regió dels Flautats*.

Un cop el camí passa la *Plana la vella*, anant cap a Santa Cecília, el camí trobarà dues cruïlles. La primera, a la dreta és el caminó de la *canal de la font del Gat* i el següent és el caminó de la *canal Plana*. Passades aquests cruïlles, el camí planeja per la part inferior del *serrat del Forat del Vent*, el *serrat de les Barretines*, el *Cavall Bernat*, el *serrat de les Onze*, el *serrat dels Patriarques*, la *Bateria alta de l'Hospitalet*, després de creuar la *canal del Moro* flanqueja la gran paret del *Serrat del Moro*, l'antiga *Paret de l'Aeri*, i el camí comença a baixar per a anar a trobar la *carretera de can Maçana* des la qual s'arriba al *monestir de santa Cecília*. Avui el *camí de l'Arrel* conflueix amb la carretera a molts pocs metres del monestir, però no és així com ho indiquen els mapes antics. Els dos registres més antics, la guia Baedeker de 1898 i el mapa de Joan Cabeza de 1909 el camí acaba amb un altre camí que se suposa que són les restes de l'antic camí carreter. Des del qual, per algun punt es baixava la *carretera de can Maçana*, l'actual *carretera BP-1103*. Ramon de Semir, l'any 1949, proposa un altre final d'aquest camí. En aquest cas el *camí de l'Arrel* tot just passat l'indret on estava l'*estació inferior de l'Aeri de sant Jeroni* el camí baixava cap a la carretera. Actualment, a la sortia del petit túnel de la carretera, conegut com *túnel de Sant Jeroni* en direcció al *monestir de Santa Cecília* i després del *torrent de la canal Moro* on hi havia l'antiga *estació inferior de l'aeri de Sant Jeroni* hi ha una petita rampa d'obra. Aquesta rampa d'obra es construï per tenir accés de manteniment a l'*estació inferior de l'aeri de Sant Jeroni*. Al final d'aquesta rampa hi ha un camí que continua pujant fins trobar-se amb el *sender GR-172*. Tot pujant es deixen a l'esquerra alguns corriols, fins arribar a trobar el *sender GR - 172*; el tram de la dreta ve des de *Can Maçana* i el de l'esquerra coincideix amb el que era l'antic

camí del Pas de l'Arrel. Des d'aquesta perspectiva, el final de la rampa seria el final del *camí de l'Arrel antic*.

En el llibret *Montserrat-itinerari publicat* de 1909 descriu aquest camí però, en lloc de donar-li un nom propi només indica que, arribat a sota del *Cavall Bernat*, passa pel *Pas de l'Arrel*. Suposo que en el temps el camí s'anomenà *camí del Pas de l'Arrel* i posteriorment, per simplificació, passà a anomenar-se *camí de l'Arrel*. En el gravat de J. Estella l'any 1869 anomena aquest camí com "*atajo de la arrel*"

En el mapa de Joan Cabeza de 1909 i Ramon de Semir 1949 el *pas de l'Arrel* està situat en el pas del *torrent dels Arínjols* però Ramon Ribera el situa a l'alçada de *l'esclatxa dels Teixos*. Aquest indret era un pas de pedra que podia donar alguna dificultat als animals de bast. La *Bateria alta de l'Hospitalet* es troba en un replà en el cingle que està al damunt de l'actual túnel de la carretera de can Maçana. L'any 1909 encara es podien observar restes d'una construcció enrunada. La guia de 1909 definí el camí de l'Arrel com un camí "*casi sempre pla y un dels mellors y més atractivols de la Montanya, y que recorreguent la majar part de la vessant N-E. De la matexa, condueix á la carretera de Santa Cecilia á uns 400 mts. avans d'arribar á aquest antich monastir. Aquest cami es molt deliciós al istiu y fácil de seguir, malgrat de trabarse durant el trajecte varis caminets dels llenyatayres que no portan enlloch, puig el verdader sobresurt sempre dels altres*". Actualment el *camí de l'Arrel* està integrat en el GR 172 i GR 4.

El sender de gran recorregut GR-172 és àmpliament conegut en el món del senderisme. Aquest sender comença a la *Serra de la Mussara*, baixa a *Reus* i segueix cap a *Tarragona*. Segueix entre vinyes fins al monestir cistercenc de *Santes Creus*, puja a *Montagut* i, a través de les *serres del Penedès* arriba a les *coves del Salnitre* a *Collbató* des d'on puja al *monestir de Sant Maria de Montserrat*. S'abandona el massís de Montserrat per baixar a la *Pobla de Claramunt* per pujar cap al *castell de Queralt* i baixar novament fins a *Bellprat*. Aquest sender, que dins del massís de Montserrat es troba amb altres senders de llarg o mitjà recorregut, és el camí que permet travessar el massís en tota la seva extensió de sud-est a nord-oest. El camí del GR-172, que avui és un traç continu, a mitjans del segle passat no existia. La seva realitat és el resultat del treball voluntari d'unes persones que aprofitant el traç de camins existents, especialment l'anomenat a *camí de l'Arrel*, i per la creació de nous trams que, un cop units donaren origen el sender de llarg recorregut. Una de les persones impulsores d'aquest projecte fou Jordi Oliveras i Pousas des del grup naturalista dels "*Amics*

de Montserrat” hereus de l’associació “*Amics del Sol*”.

Un apunt final. El *camí de l’Arrel* original, tal com es troba descrit en les guies montserratines i en alguns croquis de començament del segle XX és un camí que unia la zona del *pla de la Trinitat* amb el *monestir de Santa Cecília*. Aquesta hauria estat la seva funcionalitat principal, però pot fer-se una altra lectura sobre la funcionalitat d’aquest camí si es té present que el *camí de l’Arrel* té continuat amb el *camí del Pla de la Trinitat* i un cop arribat al *camí de sant Benet* seguir fins a l’*ermita de santa Anna*. Per això, alguna persona a suggerit que podia tractar-se d’un camí únic per anar des de l’*ermita de santa Anna* al *monestir de santa Cecília*, amb desviacions per anar a altres ermites, i que cada un dels seus trams ha estat identificat amb noms diferents. És una hipòtesi.

[Camí del Pas de l’Arrel o camí de l’Arrel format GPX](#)

[Camí del Pas de l’Arrel o camí de l’Arrel format KML](#)

Camí a les ermites de la Santa Creu i de sant Dimes (pel Pla de la Trinitat)

Actualment, el millor camí per anar a aquestes ermites, encara que no sigui el més directe, és anar-hi primer al *Pla de la Trinitat* i en el punt on el camí es bifurca agafar el que baixa directament a les ermites de la *Santa Creu* i de *Sant Dimes*. Abans d’arribar a aquestes ermites ens trobem una nova bifurcació de camins: el de la dreta va a l’*ermita de la Santa Creu* i el de l’esquerra planeja a l’*ermita de Sant Dimes*. El camí que mena a l’*ermita de sant Dimes* pot ser antigament no passava exactament per un passa avui. És una suposició que caldrà verificar. Entre les dues ermites es troba la part superior de l’anomenada *escala dreta* que puja des del jardí del *monestir de Santa Maria*. Donat que ambdues ermites estan dins del recinte de clausura unes reixes impedeixen accedir a aquestes ermites i fer servir l’*escala dreta* com a camí més ràpid i directa.

Antigament, el camí fet servir pels peregrins per anar aquestes ermites era pujar per una escala de graons d’obra, tot i que més antigament estaven excavats directament sobre la roca, que sortia de l’espai públic del santuari a tocar del monestir. Estava situada, aproximadament, al darrera del que avui és el Centre de Pastoral del *monestir de Santa Maria*. Aquesta escala era molt freqüentada pels peregrins que tenien la devota costum de fer la visita a les cinc ermites de la

regió de la Tebaida (santa Santa Creu, sant Dimes, santíssima Trinitat, sant Benet i sant Salvador) evocadores de les cinc llagues de Jesús visitades i la seva visita pels pelegrins concedia les indulgències de les basíliques de Roma. A més de l'*escala dreta* hi ha una altra escala, més dreta que l'anterior i de fusta primer, i després de ferro, que s'enfila per la roca des del jardí del *monestir de santa Maria* fins a l'entrada de l'*ermita de sant Dimes*. En uns mapes dels anys seixanta fets per la Diputació de Barcelona aquesta escala és anomenada *Escala de ferro*.

L'*ermita de la Santa Creu* també fou nomenada durant un temps com de *Santa Helena*. Les descripcions parlen de que l'ermita estava situada sota una roca que sobresortia i era la primera que s'arriba pujant per l'*Escala dreta* com indica l'abat Pedro de Burgos (1512-1536) tot i que Tomàs Münzer (1494), afirmà en la seva crònica que la primera que es troba pujant per una escala des del monestir és l'*ermita de Sant Dimes*. Aquesta aparent contradicció no seria així en el cas que l'abat es referia a l'*Escala dreta* de graons de pedra, mentre que Tomàs Munzer parlava de l'*Escala de ferro* que puja per una escletxa directament a l'*ermita de Sant Dimes*. Antigament, al ser l'ermita més propera a les escales és la que més hi anaven els peregrins. En les descripcions d'aquesta ermita es descriuen tres cisternes. En l'ermità de la Santa Creu visqué l'ermità Benito de Aragón.

L'any 1677 es descriu un petit oratori enganxat a l'ermita i dedicat a Sant Pau, primer ermità. Després, a l'any 1764 es diu que aquest oratori estava dedicat als Sants Reis. Dins d'aquesta capella hi havia un quadre que representava els Reis a més de varies imatges entre les quals destacaven les de Sant Pau i Sant Antoni ermitans. Tal com es presenta ens el gravats del segle XIX era un edifici petit cobert a dues aigües. A mitjans del segle XIX encara s'hi veien les restes. Segons el pare Francesc Xavier Altés (2010) a prop del camí que porta a l'ermita de Santíssima Trinitat a l'any 1744 s'esmenta l'existència d'un oratori dedicat a la Mare de Déu dels Dolors. Sembla que aquest oratori ja existia l'any 1684.

Fou destruïda el 17 de maig de 1810 al fer-se les obres de fortificació del monestir. Fou restaurada l'any 1816 i abandonada després de la mort de l'ermità pare Soler l'any 1821. El seu abandonament afavorí la seva progressiva degradació. L'any 1858 encara s'hi veien alguns restes i el 1896 algunes cròniques parlen de l'aigua fresca i abundosa de la seva cisterna. Curiosament es parla en singular, tot i les tres cisternes esmentades. A l'any 1960 es rehabilità parcialment per ser habitada, primer pel pare Estanislau Llopart i després pel

pare Basili Girbau. Actualment està condicionada per acollir com espai de recés per algun monjo.

L'altra ermita, la de *sant Dimes* estava al final de l'*Escala de ferro*. Les cròniques del segle XV descriuen que en aquest indret, a més, existia una capella dedicada a Nostra Senyora de Montserrat. Segons aquestes cròniques, entre elles la de l'abat Pedro de Burgos, aquesta ermita també se li donava el nom de *Castell* per evocació d'un castell que hi havia antigament en aquest indret. Aquest castell era anomenat *Montsiat* i algunes cròniques parlen que tenia un pont llevadís.

La crònica de Jeroni Münzer de l'any 1494 explica que pujant per una escala dreta s'arriba primer a una capella dedicada a la *Nostra Senyora de Montserrat* i després, girant a l'esquerra es va a l'*ermita de la Santa Creu*. La crònica de Müntzer mereix una anàlisi particular perquè aporta una singular informació sobre l'accessibilitat a l'*ermita de sant Dimes* i una curiosa absència de qualsevol mena de referència al castell. L'abat Pedro de Burgos (1512-36) explica la història de l'origen d'aquesta ermita i la seva advocació a sant Dimes. Comenta l'abat que durant aquella època uns lladres s'apoderaren del castell on s'hi amagaven després de robar per les contrades i extorquir als monjos. Si aquest no accedien a les peticions dels lladregots, aquests feien caure una pluja de pedres al damunt de les teulades del monestir. Aquesta situació s'acabà quan un grup de joves de Monistrol de Montserrat assaltaren el castell i acabaren amb els lladres. Amb motiu d'aquest fet l'abat Pedro de Burgos feu destruir el castell i canvià l'advocació de l'ermita que passà a anomenar-se *ermita de Sant Dimes* en record al bon lladre.

Al capdamunt del lloc on hi ha l'actual ermita de Sant Dimes antigament hi havia un castell que, segons diu la guia *Montserrat. Itinerari* (1909), s'anomenava *castell de Montsiat*. Aquest castell, segons Gregorio de Argaiz, en el seu llibre de 1677 *La Perla de Cataluña*, tenia dues torres i dos ponts mòbils. El pare Gregorio de Argaiz esmenta que alguns monjos li havien comentat que recordaven haver vist dues torres molt malmeses i que hi ha documents en l'arxiu del monestir de Santa Maria que confirmen la seva existència. Avui, encara es poden veure, uns forats a la roca que podrien correspondre als ancoratges del possible pont del castell. En el segle XIX per accedir a l'ermita s'havia de passar un pont penjat segons explica Ph. Thicknesse. En el llibre de 1758 *Compendio historial* es diu que per entrar a l'ermita només hi havia una entrada practicable per la part de llevant i migdia ja que la resta estava al damunt d'uns penya-segats.

De la descripció que el visitant Bartolme Joly feu d'aquesta ermita a l'any 1603 s'interpreta que estava formada per varis mòduls. Joly la descriu així: «*Una capilla se ofrece, que está abierta, en esa hacen la oración; unida a ella hay un pequeño oratorio practicado y unido inmediatamente; después un pequeño cuerpo de edificio de dos habitaciones y detrás algo para poner leña y las cosas de menaje, un huertecillo con lindas flores, una cisterna o dos de donde beben y para tener agua, que no es más que de lluvia, en movimiento tienen allí peces que pueden decir que se nutren en el aire. El alojamiento está amueblado con un lecho, colchón y colcha sin sábanas, únicamente una cortina delante, los otros lados están cerrados con madera; sobre la mesa un reloj y libros en latín y castellano*».

L'ermita de Sant Dimes, com la majoria de les ermites, tenia dos capelles. Una era d'ús privat de l'ermità. L'altre, segregat del cos de l'ermita, era el que empraven els peregrins per les seves pregàries. La primera notícia d'aquest oratori és de l'any 1612. En el seus inicis estava sota l'advocació de Sant Bartomeu i un gran retaule d'aquest sant presidia l'estança. L'any 1684 encara era anomenat oratori o *capella de Sant Bartomeu*. Com que en el seu interior hi havien unes estàtues que representaven el pessebre al final el nom original de l'oratori fou substituït pel de Sant Josep. A l'any 1697 ja se'l designava amb aquest nom tot i que en el seu interior continuava existint el retaule de Sant Bartomeu.

Segons comenta el pare Francesc Xavier Altés (2010), l'oratori de Sant Josep era el més populars de tots. La raó d'aquesta popularitat venia pel barret que duia a la ma la figura de Sant Josep. La tradició deia que les dones solteres que tiressin uns diners a través de la reixa de la finestra i encertessin dins del barret es casarien aquell any. La popularitat de l'ermita era tan gran que durant un temps l'ermita de Sant Dimes es coneixia com *l'ermita de Sant Josep*. Es creu que en aquesta capella Sant Ignasi de Loiola feu la seva confessió general l'any 1522.

Alexandre Laborde dibuixà l'interior de l'ermita i Francisco Zamora visità aquesta ermita l'any 1789 i descriu la tradició de tirar les monedes. El pare Francesc Xavier Altés explicava que durant la Guerra del Francès els monjos del *monestir de santa Maria* demanaren a l'ermità amagar la *imatge de la Mare de Déu* a l'ermita de sant Dimes amb una nota que es conserva encara en el monestir. Els monjos posaren una còpia de la imatge a l'altar major, que els francesos van fer miques. Malgrat això, al final els soldats francesos trobaren la autèntica imatge

en el seu amagatall de l'ermita. Però, per sort, no varen saber identificar perquè estava nua i així es va salvar. Abans, es vestia sempre la Verge amb una vestimenta acampanada i només se li veia la cara, les mans i el nen. Al no identificar-la, la tiraren a l'hort de l'ermita. Va estar tres mesos a la intempèrie tres mesos, molt plujosos, i la policromia es va deteriorar bastant. Després de la Guerra del Francès, es va restaurar en el mateix monestir. Aquest fet és explicat amb un relat imaginat. S'explica que dos soldats francesos, l'any 1811, trobaren l'estàtua i la intentaren penjar d'una alsina i un d'ells morí a l'acte, mentre l'altre es penedia del que anaven a fer.

Els francesos destruïren l'ermita el 30 de juliol de 1812 perquè s'hi havia fortificat el coronel anglés Eduard Green. Tot i que l'ermita fou restaurada l'any 1816, poc temps després, l'any 1821, s'abandonà el seu ús com ermita estable. Poc a poc l'ermita s'anà degradant. A l'any 1858 les cròniques expliquen que només es conserven la cisterna, un arc i una escala excavada a la roca i dues capelles. Posteriorment, una senyora francesa feu una important donació per restaurar l'ermita. L'ermita reconstruïda fou inaugurada l'any 1893, i la primera missa fou el 4 de novembre d'aquest any, tot i que no fou habitada per cap ermità. Això provocà un progressiu abandó. L'any 1970 el germà Martí M. Sas, monjo del monestir, començà a restaurar-la de nou.

[Camins a les ermites de la santa Creu i sant Dimes format GPX](#)

[Camins a les ermites de la santa Creu i sant Dimes format KML](#)